

Prof. dr. Izet ŠABOTIĆ
Filozofski fakultet Univerziteta u Tuzli
sabota_tuzla@hotmail.com
ORCID: 0000-0002-6514-8618

Izvorni naučni rad/Original scientific article
UDK/UDC: 94(497.6)001.5(045 ISSN 1512-5491) (093)

DOPRINOS ČASOPISA ARHIVSKA PRAKSA RAZVOJU BOSANSKOHERCEGOVAČKE HISTORIOGRAFIJE

Apstrakt: *Stručni i naučni časopisi značajno utiču na razvoj struke i nauke. U Bosni i Hercegovini značajan podsticaj razvoju arhivistike i arhivske djelatnosti su dali časopisi: Glasnik arhivâ i Društva arhivskih radnika Bosne i Hercegovine i Arhivska praksa. No, ovi časopisi su doprinijeli značajno i razvoju historijske nauke. Za ovu priliku, u kratkim crtama ukazano je na sadržaje historijske provenijencije objavljene u časopisu Arhivska praksa. Riječ je o 84 historijska sadržaja koji tretiraju različitu historijsku tematiku, koja seže od srednjovjekovne bosanske prošlosti, pa sve do 90-tih godina 20. stoljeća. Osnovna karakteristika i vrijednost tih radova, sadržana je u činjenici, da je najveći broj radova zasnovan na historijskim izvorima prvoga reda, te da su uglavnom tretirane nove i zanimljive historijske teme. Zahvaljujući radovima, objavljenim u rubrici „Iz građe” u časopisu Arhivska praksa, stručnoj i naučnoj javnosti su ponuđena i približena brojna pitanja iz nacionalne i lokalne prošlosti. Obrađivane su važne historijske teme iz političke, ekonomske i kulturne historije Bosne i Hercegovine i tuzlanskog kraja. Značajno su tretirane teme iz oblasti školstva, demografije, te predstavljeno više znamenitih ličnosti iz bosanskohercegovačke prošlosti. O svim tim temama, pisali su historičari i drugi naučnici iz Bosne i Hercegovine i zemalja okruženja. Radovi objavljeni u rubrici „Iz građe” dali su posebnu dimenziju časopisu Arhivska praksa, ali i značajan doprinos razvoju bosanskohercegovačke historiografije.*

Ključne riječi: *Arhivska praksa, „Iz građe”, historijski radovi, historijski izvori, Bosna i Hercegovina, Tuzla, tuzlanski kraj.*

THE CONTRIBUTION OF THE JOURNAL *ARCHIVAL PRACTICE* TO THE DEVELOPMENT OF HISTORIOGRAPHY IN BOSNIA AND HERZEGOVINA

Abstract: *Professional and scientific journals significantly influence the development of the profession and science. In Bosnia and Herzegovina, the journals: Gazette of the Association of Archive Workers of Bosnia and Herzegovina and Arhivska Praksia gave a significant contribution to the development of archival science and archival activities. However, these journals also contributed significantly to the development of historical science. For this occasion, the contents of the historical provenance published in the magazine Arhivska praksia were briefly pointed out. It is about 84 historical contents that treat different historical topics, ranging from the medieval Bosnian past, all the way to the 90s of the 20th century. The basic characteristic and value of these works is contained in the fact that the largest number of works are based on historical sources of the first order, and that mostly new and interesting historical topics are treated. Thanks to the works published in the section "From the materials" in the journal Archival practice, numerous questions from the national and local past were offered to the professional and scientific public. Important historical topics were covered, from the political, economic and cultural history of Bosnia and Herzegovina and the Tuzla region. Topics from the field of schooling, demography, and several notable figures from Bosnia and Herzegovina's past were significantly treated. Historians and other scientists from Bosnia and Herzegovina and surrounding countries wrote about all these topics. The works published in the column "From the material" gave a special dimension to the journal Archival Practice, but also a significant contribution to the development of Bosnian historiography.*

Key words: *Archival practice, "From the materials", historical works, historical sources, Bosnia and Herzegovina, Tuzla, Tuzla region.*

Uvodne naznake

Stručni časopisi daju poseban podsticaj i doprinos razvoju struke. Tako je i sa arhivističkim časopisima u Bosni i Hercegovini. Naj snažniji podsticaj razvoju arhivske struke u Bosni i Hercegovini, upravo su dali stručni časopisi, *Glasnik arhivâ i Društva arhivskih radnika Bosne i Hercegovine*¹ i *Arhivska*

¹ *Glasnik arhivâ i Društva arhivskih radnika Bosne i Hercegovine*, počeo je izlaziti 1961. godine i do 2022. publikovano je ukupno 50. brojeva. Vidi više u: Amela Bedaković, Sejdalija Gušić, *Bibliografija časopisa Glasnik arhiva i Arhivističkog udruženja Bosne i Hercegovine (1961-2020)*, Sarajevo 2022.

praksa.² Glasnik izlazi od 1961. godine, i u vremenu do 2022. godine publikovano je ukupno 50 brojeva. *Arhivska praksa* je počela izlaziti 1998. godine, pa sve do 2018. godine, kada je izašao posljednji 21. broj. Osim snažnog podsticaja arhivistici i arhivskoj struci ovi časopisi su dali značajan doprinos razvoju bosanskohercegovačke historiografije. Predmet našeg razmatranja je doprinos časopisa *Arhivska praksa* razvoju bosanskohercegovačke historiografije.

Časopis *Arhivska praksa* je pokrenut u vremenu kada se arhivska struka u Bosni i Hercegovini nalazila u nezavidnom položaju, 1998. godine kada je trebalo provesti brojne mjere na saniranju ratnih posljedica sa kojima se suočavala arhivska struka. Tako je bilo i u oblasti historijske nauke. Zbog ratnih okolnosti došlo je do evidentnog zastoja u naučno-istraživačkom radu, historijski kadar je reduciran, došlo je do znatnog usporavanja, pa i zastoja posebno u sferi objavljivanja naučnih i stručnih radova. Tako da možemo kazati da se *Arhivska praksa* pojavljuje u pravom trenutku, ne samo za arhivsku struku, već i historijsku nauku. Na stranicama časopisa *Arhivska praksa*, od njenog 8 broja u posebnoj rubrici *Iz građe* počinju se objavljivati radovi historijske sadržine. Ta rubrika je u mnogo čemu osnažila ovaj časopis, posebno njegovu naučnu komponentu. U ovoj rubrici, na stranicama *Arhivske prakse*, objavljena su 84 zanimljiva historijska rada, koji uglavnom tretiraju nacionalnu i lokalnu historiju. Prvi historijski radovi (njih 4) odnose se na prošlost Tuzle i njene šire okoline, čime se dao akcenat na izučavanje lokalne prošlosti, koja je poprilično zapostavljena u ranijim historijskim istraživanjima. U narednih 12 brojeva časopisa *Arhivska praksa*, objavljivani su zanimljivi radovi, koji se odnose na raznovrsnu historijsku problematiku, na razvoj privrede, školstva, političkih, kulturnih i demografskih prilika u Tuzli i okolini počev od srednjovjekovnog perioda, pa do 90-ih godina 20. stoljeća. Svaki rad je na svoj način dao doprinos historijskoj nauci ukazao na nešto novo i pomogao boljem razumijevanju određenih historijskih događaja i procesa. U nekim radovima objavljenim u časopisu *Arhivska praksa*, određena pitanja su po prvi puta tretirana, poput pitanja o deosmanizaciji Balkana, kao i pitanja vezana za tok i posljedice balkanskih ratova i Prvog svjetskog rata na širem tuzlanskom području. Jedan broj radova, bavio se znamenitim ličnostima bosanskohercegovačke prošlosti, koje su dale značajan doprinos razvoju određenih segmenata bosanskohercegovačkog društva. Ono što posebno karakteriše historijske radove objavljene u časopisu *Arhivska praksa*, jeste da je veliki broj istih zasnovan na izvorima prvoga reda, te su kao takvi, ponudili nešto novo iz bosanskohercegovačke prošlosti. Zbog sve većeg interesa za teme iz oblasti historije, ali i zbog potrebe da se detaljnije obrade neke teme, Redakcija časopisa *Arhivska praksa* je donijela odluku, da se od 21. broja, časopis štampa

² Časopis *Arhivska praksa* izlazila je od 1998. godine u izdanju Arhiva Tuzlanskog kantona i Društva arhivskih zaposlenika Tuzlanskog kantona. Do 2018. je publikovano ukupno 21 broj, kada je časopis prestao sa izlaženjem. Vidi više: Izet Šabotić, Omer Zulić, „*Arhivska praksa*” (1998-2017) u povodu dvadeset godina publikovanja časopisa, Tuzla 2017.

u dvije knjige, jedna koja bi bila posvećena arhivskoj problematici, a druga historijskoj. Tako je u 21, nažalost i posljednjem broju časopisa *Arhivska praksa*, historijskoj problematici posvećena čitava jedna knjiga, sa ukupno 11 članaka i šest prikaza. Najveći broj radova objavljenih u časopisu *Arhivska praksa* historijske provenijencije u dobroj mjeri predstavljaju važnu novinu u oblasti nacionalne historije. Naučni doprinos svih ovih sadržaja, te posebno njihova historiografska osnova su neupitni, te njihova naučna sveukupnost predstavlja značajan doprinos razvoju bosanskohercegovačke historiografije. O značaju časopisa *Arhivska praksa* za razvoj historije Tuzle i njene okoline vrijedan rad je uradio dr. Sead Selimović.³ U navedenom radu, ukazao je da na stranicama časopisa *Arhivska praksa* tretirana raznovrsna historijska tematika vezana za Tuzlu i njenu okolinu, počev od antičkog doba, te perioda srednjovjekovne bosanske države, osmanskog perioda, razdoblja austrougarske uprave, perioda između dva svjetska rata, Drugog svjetskog rata, socijalističkog perioda, kao i period od 1992. do 1995. godine. O objavljenim radovima dat je zanimljiv i koristan analitički osvrt.

Osvrt i tretiranje navedene tematike, koja se odnosi na značaj ovih radova razvoju historijske nauke je složeno i kompleksno pitanje koje zahtjeva dublju analizu prezentovanih radova, sa metodološkog, tematskog i sadržajnog aspekta, a njih je 84, što se ne može uraditi u jednom radu. Zato je potrebna čitava jedna studija, kako bi se dobila prava slika vezana za navedeno pitanje. No, i ovakav jedan kratak osvrt, nam daje okviran uvid u činjenicu da je časopis *Arhivska praksa* dao značajan doprinos razvoju bosanskohercegovačke historiografije. Na stranicama ovog časopisa svojim historijskim radovima oglašavali su se eminentni bosanskohercegovački historičari, ali i oni koji su uz ovaj časopis stasavali i afirmisali se kao naučnici.

Osvrt na historijske sadržaje u časopisu *Arhivska praksa*

Od 8. broja časopisa *Arhivska praksa*,⁴ uvedena je posebna rubrika „Iz građe” u kojoj se počinju objavljivati radovi historijske provenijencije. Od tada, pa do 21. broja časopisa objavljena su 84 rada u kojima se tretirala raznovrsna historijska tematika.⁵ Historijska tematika u časopisu *Arhivska praksa*, br. 8. zastupljena je sa pet radova. U prvom radu su tretirane prilike u Zvorničkom sandžaku 1874. godine.⁶ U radu se govori o stanju u Zvorničkom sandžaku neposredno pred Bosanskohercegovački ustanak, koji je počeo 1875. godine.

³ Sead Selimović, Doprinos časopisa „Arhivska praksa“ istraživanju lokalne historije Tuzle i njene okoline, *Arhivska praksa*, br. 20, Tuzla 2017, 256-275.

⁴ Časopis *Arhivska praksa*, br. 8, Tuzla 2005.

⁵ Pored historijskih članaka i priloga, u časopisu *Arhivska praksa* objavljeno je više od 30 prikaza vrijednih historijskih publikacija, koji neće biti predmet tretiranja u ovome radu.

⁶ Azem Kožar, O prilikama u Zvorničkome sandžaku 1874, godine, *Arhivska praksa*, br. 8, Tuzla 2005, 337-349.

Prilike su sagledane kroz izvještaje vicekonzula Omčikusa, čiji je Vicekonzulat sa sjedištem u Brčkom djelovao na prostoru Zvorničkog sandžaka. U radu je predložen interes austrougarske politike za Zvornički sandžak, koji je prvenstveno bio privredne i političke naravi. Ukazano je da se srbijanski interes prema ovome sandžaku prvenstveno ostvarivao preko Srpske pravoslavne crkve. Stajališta Srpske pravoslavne crkve su očitovana u tekstovima novosadske „Zastave”, koja su predstavila Osmansko carstvo kao silu koja se sprema za rat, jer ne želi mirnim putem popraviti status hrišćana u carstvu.⁷

I drugi rad je vezan za prošlost Zvornika, ali u vrijeme austrougarske uprave.⁸ Predloženo je, da je Zvornik nakon austrougarske okupacije ponovo dobio funkciju pograničnog mjesta, jer je bio ulaz u Bosnu i Hercegovinu iz Srbije. U austrougarskom periodu Zvornik je doživio značajne promjene o kojima saznajemo kroz spise sačuvane u dva značajna arhivska fonda: *Zemaljska vlada za Bosnu i Hercegovinu u Sarajevu* i *Zajedničko ministarstvo finansija-Odjeljenje za Bosnu i Hercegovinu*.⁹ U skladu sa tim, u radu su prezentovana zanimljiva dokumenta, koja pripadaju povjerljivim spisima. Riječ je o izvještajima, telegramima, prijedlozima, zapisnicima i drugim dokumentima, koji se odnose na korespondenciju Zemaljske vlade u Sarajevu i Zajedničkog ministarstva finansija sa različitim institucijama u vezi prilika u Zvorničkom sandžaku. Navedeni izvori su važna osnova za rekonstrukciju prošlosti Zvornika iz navedenog perioda.

Zanimljiv rad vezan je za razvoj poštanskog saobraćaja u Tuzli u vrijeme austrougarske uprave.¹⁰ Rad u širem smislu govori o uspostavi, širenju i modernizaciji poštanskog saobraćaja u Bosni i Hercegovini. No, posebna pažnja posvećena je poštanskom saobraćaju u Tuzli, kao važnome okružnom i industrijskom središtu, u kojem je 1907. izgrađena i nova zgrada. O uspostavi poštanskog saobraćaja i povezivanju sa drugim mjestima, broju zaposlenih, uvođenju telefonskih priključaka, uvođenju poštanskog sandučeta, te izgradnji moderne zgrade vojne pošte i telegrafa dati su zanimljivi i novi podaci.¹¹ U ovome broju časopisa, kroz više zanimljivih dokumenata predstavljena je „Tekija na Buni” u Blagaju poslije 1878.¹² Riječ je o dokumentima fonda *Zemaljske vlade Bosne i Hercegovine*.

Rad Behrambegova medresa u Tuzli predstavljena je¹³ kroz brojne tabelarne preglede te analize u školskoj 1939/1940. i 1940/1941. godini. Važni

⁷ A. Kožar, *O prilikama u Zvorničkom sandžaku*, 347-348.

⁸ Mina Kujović, Prilog historiji Zvornika u vrijeme austrougarske uprave, *Arhivska praksa*, br. 8, Tuzla 2005, 350-360.

⁹ M. Kujović, *Prilog historiji Zvornika*, 350.

¹⁰ Samija Sarić, Poštanski saobraćaj u Bosni i Hercegovini sa posebnim osvrtom na Tuzlu (1866-1918), *Arhivska praksa*, br. 8, Tuzla 2005, 361-372.

¹¹ S. Sarić, *Poštanski saobraćaj u BiH*, 370.

¹² Mirza Musa, „Tekija na Buni” u Blagaju poslije 1878. godine u arhivskim dokumentima, *Arhivska praksa*, br. 8, Tuzla 2005, 373-378.

¹³ Sead Selimović, Organizacija i rad Behrambegove medrese u Tuzli uoči Drugoga svjetskog rata (1939-1941), *Arhivska praksa*, br. 8, Tuzla 2005, 379-396,

podaci govore o Medresi, o brojnom stanju učenika, njihovom uspjehu i vladanju, nastavnim predmetima, nastavnom kadru, realizaciji određenih nastavnih i van nastavnih sadržaja. Zanimljivi podaci se odnose na ulazak njemačke vojske u prostorije Behrambegove medrese u junu 1941. godine,¹⁴ te rad Medrese u ratnim okolnostima.

U devetom broju časopisu *Arhivska praksa*, objavljena su ukupno tri rada sa historijskom tematikom. Prvi rad se odnosi na historijske izvore vezane za prošlost Zvornika u vrijeme austrougarske uprave.¹⁵ Riječ je o nastavku priloga koji je objavljen u osmom broju časopisa *Arhivska praksa*. U navedenom radu predočeno je ukupno 180 dokumenata, koji se odnose na brojne važne događaje i procese iz prošlosti Zvornika iz navedenog perioda. O dokumentima dat je kratak sadržaj, te osnovne arhivske oznake. Isti u dobroj mjeri mogu poslužiti u rekonstrukciji prošlosti Zvornika.

Zanimljiv rad se odnosi na *Memorandum* građana Tuzle, vezan za proširenje četverorazrednih trgovačkih škola u šestorazredne u Bosni i Hercegovini.¹⁶ Navedeni *Memorandum* su potpisala 83 ugledna građanina iz reda svih naroda i konfesija Tuzle. U radu se donose značajne činjenice vezane za učenike koji su pohađali Trgovačku školu u Tuzli školske 1884/1885. godine. Ukupno je bilo 19 učenika koji su dolazili iz više mjesta Bosne i Hercegovine, a dva učenika su bila izvan njenih granica.¹⁷ Zanimljivi podaci se odnose na školstvo i pismenost u Bosni i Hercegovini u prvim godinama postojanja K SHS. Kroz tabelarni pregled dati su podaci o broju gimnazija, učiteljskih, trgovačkih, tehnički stručnih škola, zanatlijskih, te vjerskih srednjih škola.¹⁸ O samom *Memorandumu* je doneseno dosta značajnih činjenica. Isti je upućen 22. marta 1926. godine i naslovljen Ministru prosvjete K SHS. Građani su tražili da se četverorazredne trgovačke škole u Bosni i Hercegovini prošire u šestorazredne. *Memorandum* su potpisali ugledni građani Tuzle. Vlasti K SHS nisu sa simpatijama primile *Memorandum* građana Tuzle, ocijenili su to kao pokušaj „zadiranja u nastavni plan i program građanske škole”.¹⁹ Međutim, *Memorandum* je uticao na *Odluku* vlade da već 1927. godine počne sa novom organizacijom građanskih škola, ne samo u Bosni i Hercegovini, već i na cijeloj K SHS.²⁰

U 9. broju časopisa *Arhivska praksa*, obrađeno je pitanje vezano za plansku privredu u Bosni i Hercegovini nakon Drugog svjetskog rata.²¹ U istom

¹⁴ S. Selimović, *Organizacija i rad Behrambegove medrese*, 394.

¹⁵ Mina Kujović, Prilog historiji Zvornika u vrijeme austrougarske uprave, *Arhivska praksa*, br. 9, Tuzla 2006, 293-312.

¹⁶ Sead Selimović, Memorandum građana Tuzle o proširenju četverorazrednih trgovačkih škola u Bosni i Hercegovini u šestorazredne, *Arhivska praksa*, br. 9, Tuzla 2006, 313-324,

¹⁷ S. Selimović, *Memorandum građana Tuzle*, 314.

¹⁸ S. Selimović, *Memorandum građana Tuzle*, 315,

¹⁹ S. Selimović, *Memorandum građana Tuzle*, 313.

²⁰ S. Selimović, *Memorandum građana Tuzle*, 324.

²¹ Adnan Velagić, Azem Kožar, O nekim aspektima i dometima provođenja planske privrede na području Bosne i Hercegovine u periodu od 1945. do 1952. godine, *Arhivska praksa*, br. 9, Tuzla 2006, 325-344.

je ukazano, da je nova vlast na čelu sa KPJ organizirala i provodila izgradnju socijalističkih društvenih odnosa, sa posebnim prioritetom privrednog razvoja. U tom smislu, dat je osvrt na razvoj poljoprivrede i industrije kao dvije temeljne privredne grane u naznačenom vremenu. O obje privredne grane doneseni su značajni pokazatelji vezani za razvoj istih. Težište ukupnog razvoja bilo je vezano za prvi *Petogodišnji plan* (1947-1952), koji je akcenat dao na razvoj industrije kao primarne privredne grane. Ukazano je, da su i pored brojnih poteškoća rezultati *Prvog petogodišnjeg plana* bili značajni.²²

U 10. broju časopisa *Arhivska praksa* značajno je zastupljena historijska tematika. U posebnom radu je prezentovana arhivska građa osmanske provenijencije u Arhivu Tuzlanskog kantona.²³ Riječ je o dokumentima nastalim u vrijeme osmanske uprave, ali i nešto kasnije. Dokumenti su pisani na osmanskom jeziku i odnose se na područje sjeveroistočne Bosne. Jako su korisni za rekonstrukciju prošlosti osmanskog perioda ovog područja. Jedan rad se odnosi na adaptaciju zgrada u austrougarskom periodu u Donjoj Tuzli.²⁴ Zgrade su izgrađene za potrebe upravne vlasti i vojske u Donjoj Tuzli. U tom smislu, dat je detaljan opis adaptacije Konaka u Donjoj Tuzli (1881) za potrebe okružnog predstojnika i adaptacija Pašinog konaka za potrebe žandarmerije. Obnovljene su i druge pomoćne zgrade. O svim ovim objektima date su skice, projekti i drugi zanimljivi podaci.²⁵ Zanimljiv rad se odnosi na osnivanje obdaništa u Kreki u vrijeme austrougarske uprave.²⁶ Rad se odnosi na prepisku oko izgradnje obdaništa od 1898. do 1904. godine, te o prvim godinama rada obdaništa. U radu su doneseni zanimljivi podaci vezani za finansiranje obdaništa, pravila o radu obdaništa, broju djece, te podaci o vaspitačima i rukovodiocima obdaništa.

Jedan rad tretira škole nacionalnih manjina u Bosni i Hercegovini u vremenu između dva svjetska rata.²⁷ Ukazano je, da su ove škole nakon stvaranja K SHS, radile u otežanim uslovima, jer su vlasti nastojale svim sredstvima da ograniče njihov rad. Vršena je zabrana upisa djece u ove škole, čiji je maternji jezik srpski, hrvatski i slovenački i izvođenja nastave na njemačkom, mađarskom i italijanskom jeziku. Navedene zabrane su išle u smjeru, kako bi se ove škole ugasile, što se i desilo.²⁸

²² A. Velagić, A. Kožar, *O nekim aspektima provođenja planske privrede*, 342.

²³ Nermana Hodžić, Arhivska građa osmanske provenijencije u Arhivu Tuzlanskog kantona, *Arhivska praksa*, br. 10, Tuzla 2007, 377-383.

²⁴ Samija Sarić, Adaptacija zgrada u Donjoj Tuzli za potrebe upravnih vlasti i žandarmerije (1878-1900), *Arhivska praksa*, br. 10, Tuzla 2007, 378.-396.

²⁵ S. Sarić, *Adaptacija zgrada*, 378.

²⁶ Mina Kujović, Osnivanje obdaništa u Kreki 1898-1905, *Arhivska praksa*, br. 10, Tuzla 2007, 397-403.

²⁷ Sead Selimović, Škole nacionalnih manjina u Bosni i Hercegovini u periodu između dva svjetska rata, *Arhivska praksa*, br. 10, Tuzla 2007, 404-411.

²⁸ S. Selimović, *Škole nacionalnih manjina*, 404.

U ovome broju časopisa, jedan rad tretira neke osobenosti stanovništva u tuzlanskom kraju 1947-1949.²⁹ Ukazano je na položaj stanovništva u tuzlanskom kraju, posebno Bošnjaka u burnim poslijeratnim vremenima, koji su podnijeli velike žrtve u Drugom svjetskog ratu, a nije im priznata njihova nacionalna posebnost, već je na jedan perfidan način uslijedilo njihovo negiranje u vrijeme popisa stanovnika 1948, te eliminisanje vodećih bošnjačkih intelektualaca iz javnog života. Značajan broj istih je bio podvrgnut montiranim sudskim procesima 1947. i 1949. godine. U radu je ukazano, da se vodila jedna dobro osmišljena igra sa bošnjačkim narodom, kojem su osporavana osnovna prava vezana za pitanje nacionalnog identiteta.³⁰

U 11. br. časopisa *Arhivska praksa*, objavljeno je nekoliko zanimljivih historiografskih sadržaja. Zanimljiv rad se odnosi na organizaciju građanskih škola u Bosni i Hercegovini u vrijeme K SHS.³¹ U radu je otvoreno nekoliko važnih pitanja vezanih na naznačenu temu. Detaljni podaci dati su o djelatnosti građanskih škola u Bosni i Hercegovini, od 1918. do 1925. godine. U tom vremenu u Bosni i Hercegovini je bilo 8 trgovačkih škola sa više od 1.600 učenika, svrstanih u 32 odjeljenja u čiji obrazovni proces je bilo uključeno više od 100 nastavnika.³² Obrađene su i narodne više djevojačke škole, kojih je bilo četiri, i to u: Sarajevu, Banja Luci, Mostaru i Derventi. Ove škole su imale svoje pristalice i protivnike. Iz tih razloga, u 1926. godini pokušalo se reformisati iste, te su pokretane inicijative na tom planu. Traženo je da se četverogodišnje trgovačke škole nadomjeste kao šestogodišnje. Detaljniji tabelarni prikaz i analiza je urađena o strukturi nastavnika, školskim budžetima, plaćama nastavnika i drugim važnim pitanjima. Uz sve poteškoće, navedene građanske trgovačke škole u Bosni i Hercegovini su dale veliki doprinos obrazovnim, privrednim i kulturnim prilikama u Bosni i Hercegovini.

U radu: "Zemaljska ženska škola u Tuzli (1916-1929)"³³, po prvi puta se iznose zanimljivi i značajni podaci o ovoj školi, koja je počela sa radom školske 1916/1917. u vrijeme Prvog svjetskog rata. Ista je bila smještena u zgradi Gimnazije u Tuzli. Radila je do 1929. godine, a u nastavnom procesu su bile učestvovala 23 nastavnice.³⁴ Na osnovu izvora prvoga reda, izneseni su zanimljivi podaci o otvaranju škole, prostoru (smještaju) škole, njenom izdržavanju, nastavnom kadru, učenicama koje su u navedenih desetak godina pohađale školu, te organizaciji nastave po školskim godinama. Škola je dala

²⁹ Senaid Hadžić, Neke osobenosti stanovništva tuzlanskog kraja 1947-1949, *Arhivska praksa*, br. 10, Tuzla 2007, 413- 427.

³⁰ S. Hadžić, *Neke osobenosti stanovništva tuzlanskog kraja*, 427.

³¹ Sead Selimović, Organizacija i rad građanskih škola u Bosni i Hercegovini u periodu 1918-1929. godine, *Arhivska praksa*, br. 11, Tuzla 2008, 331-346.

³² S. Selimović, *Organizacija i rad građanskih škola u BiH*, 332-333.

³³ Mina Kujović, Zemaljska ženska škola u Tuzli (1916-1926), *Arhivska praksa*, br. 11, Tuzla 2008, 347-359.

³⁴ M. Kujović, *Zemaljska ženska škola u Tuzli*, 359.

značajan doprinos školovanju ženske populacije u Tuzli, te je imala veliki ugled zbog kvaliteta nastave kod građanstva Tuzle i njene okoline.³⁵

U ovome broju časopisa, predstavljeni su zanimljivi historijski izvori o Bosni i Hercegovini,³⁶ koji se nalaze u institucijama kulture u Mađarskoj. Riječ je o arhivskoj i dokumentarnoj građi, koja se odnosi na rad mađarskih škola u Bosni i Hercegovini u vremenu od 1908. do 1916. godine. Dokumentarna i arhivska građa „Boszniai Hirek,” su izvještaji pisani na mađarskom jeziku za potrebe Ugarske vlade i ministra, koji su dostavljani od bosanskog dopisnika. U navedenim dokumentima se nalaze važni podaci ne samo o školstvu, već i o drugim segmentima života u vremenu od aneksije 1908, pa do 1916. godine. Rad poseban akcent daje na status mađarske populacije, a što se najbolje moglo vidjeti kroz neuspjeh pokušaj egzistiranja mađarskih škola u Bosni i Hercegovini.³⁷ Jedan rad tretira fluktuaciju radne snage u Bosni i Hercegovini u vrijeme sukoba sa Informbiroom.³⁸ U radu su doneseni brojni podaci o navedenoj tematici na teritoriji Tuzlanske oblasti u vrijeme sukoba Informbira i KPJ. Navedeni problem je imao odraza na ukupne privredne prilike. Posebno je fluktuacija bila izražena u oblasti rudarstva, drvne i šumske industrije, te građevinarstva. U industriji se primala nekvalificirana radna snaga, kojoj nisu bili obezbijeđeni ni osnovni uslovi za život kao što su: namirnice, obuća, odjeća, stanovi, visina dnevnic. Isto tako, bile su izražene nepravilnosti u sistemu nagrađivanja, odnosno nepoštivanje uredbe o zaradama. Iz tih razloga, bio je zapažen proces odlaska radnika iz Bosne i Hercegovine u ovome vremenu.³⁹ Ukazano je da je sve to imalo velike posljedice po privredna kretanja u Bosni i Hercegovini. Fluktuacija je imala neposrednog uticaja na preobražaj bosanskohercegovačkog društva iz agrarnog u industrijsko, u godinama neposredno nakon Drugog svjetskog rata.⁴⁰

Zanimljiv rad je vezan za migracije na prostoru Bosne i Hercegovine.⁴¹ Isti obuhvata složen tranzicijski period, koji je vezan za ratne (1992-1995) i poratne prilike sa kojima se bosanskohercegovačko društvo suočavalo. Obradeno je nekoliko važnih pitanja, koja se odnose na prisilno protjerivanje stanovništva iz šireg tuzlanskog područja, koje se raselilo diljem Evrope i svijeta. Značajan broj bošnjačke populacije koja je prisilno protjerana iz bosanskog Podrinja, Posavine i Semberije svoje utočište je našlo na području Tuzle. Samo u 1992. godini bilo je protjerano više od 50.000, a 1993. bilo je blizu 80.000 protjeranih.

³⁵ M. Kujović, *Zemaljska ženska škola u Tuzli*, 359.

³⁶ Ivan Balta, *Historijski izvor „Boszniai Hirek” iz biblioteke „Szechenyi konyvtar” u Budimpešti za bosanskohercegovačku historiju početkom 20. vijeka*, *Arhivska praksa*, br. 11, Tuzla 2008, 360-374.

³⁷ I. Balta, *Historijski izvor „Boszniai Hirek”*, 372-373.

³⁸ Senaid Hadžić, *Fluktuacija radne snage Tuzlanske oblasti u vrijeme sukoba Informbira sa Komunističkom partijom Jugoslavije*, *Arhivska praksa*, br. 11, Tuzla 2008, 375-390.

³⁹ S. Hadžić, *Fluktuacija radne snage*, 389.

⁴⁰ S. Hadžić, *Fluktuacija radne snage*, 389.

⁴¹ Edin Jahić, *Prisilne migracije bošnjačkog stanovništva na prostoru općine Tuzla u periodu od 1992. do 2005. godine*, *Arhivska praksa*, br. 11, Tuzla 2008, 391-400.

Kroz brojne tabelarne preglede i analize, sagledana je važna problematika vezana za broj izbjeglica po mjestima iz kojih su dolazili i punktovima gdje su raspoređivani, broju ukupno smještenih u kolektivnim smještajima, spolnoj i dobnoj strukturi.⁴² Značajni podaci vežu se za proces povratka prognanih lica na svoja ognjišta. Taj proces je posebno intenziviran nakon 2000. godine, kada se broj izbjeglog stanovništva u Tuzli smanjio za više od 23.000. Mnogi prognanici su se vratili u mjesta prijeratnog prebivališta, ali značajan broj njih je ostao živjeti u Tuzli.⁴³

U 12. broju časopisa *Arhivska praksa*, objavljeno je više historijskih radova. Prvi rad tretira stanovništvo Tuzle od sredine 19. stoljeća do kraja osmanske vladavine.⁴⁴ U radu je ukazano, da od sredine 19. stoljeća dolazi do značajnih promjena na cijelom području Bosanskog ejaleta, što utiče i na prilike u Tuzli. Tada Tuzla postaje sjedište Zvorničkog sandžaka, što je uticalo na njen brži privredni i urbani razvoj. Pored važnih podataka iz privrednog i društvenog života Tuzle, dati su zanimljivi podaci koji se odnose na stanovništvo Tuzle od sredine 19. stoljeća do kraja osmanske vladavine. Predočena je analiza stanja stanovništva 1850/1851, 1865. i 1871. godine, po brojnosti, konfesionalnoj i socijalnoj strukturi. Brojne okolnosti su imale uticaja na promjenu strukture stanovništva, u smislu da je došlo do povećanja broja stanovnika jedne, a smanjenja druge konfesije.⁴⁵

I agrarna je problematika zastupljena u ovome broju.⁴⁶ U radu su tretirani bošnjačko-srpski politički odnosi u svjetlu donošenja Vidovdanskog ustava, a što su pratile međusobne tenzije, previranja, politička sporenja i dogovaranja. U središtu tih odnosa bili su zemljišni odnosi, čije rješenje je u velikoj mjeri uticalo na bošnjačko-srpske odnose. Ovo pitanje je dovelo i do poremećaja odnosa i zauzimanja različitih stavova unutar bošnjačkih političara. To je uticalo na raskol u JMO, što je imalo odraza na dalji politički status i djelovanje Bošnjaka.⁴⁷

I teme iz školstva su tretirane u ovom broju časopisa.⁴⁸ Na osnovu izvora prvoga reda predstavljen je rad učiteljskih škola u Bosni i Hercegovini 1918-1929. godine. U 1918. godini u Bosni i Hercegovini su bile tri učiteljske škole u Sarajevu, Mostaru i Derventi. Kasnije će se otvoriti učiteljska škola u Banja Luci, te još po jedna u Sarajevu i Derventi. U radu je predstavljena organizacija i djelovanje učiteljskih škola, broj učenika, vjerska struktura, nastavni kadar,

⁴² E. Jahić, *Prisilne migracije*, 393-397.

⁴³ E. Jahić, *Prisilne migracije*, 400.

⁴⁴ Senaid Hadžić, Stanovništvo Tuzle od sredine 19. stoljeća do kraja osmanske vladavine, *Arhivska praksa*, br. 12, Tuzla 2009, 406-421.

⁴⁵ S. Hadžić, *Stanovništvo Tuzle*, 420.

⁴⁶ Izet Šabotić, Bošnjačko-srpski politički odnosi u svijetlu agrarnog pitanja od kraja Prvog svjetskog rata do Vidovdanskog ustava, *Arhivska praksa*, br. 12, Tuzla 2009, 422-441.

⁴⁷ I. Šabotić, *Bošnjačko-srpski politički odnosi*, 422.

⁴⁸ Sead Selimović, Organizacija i rad učiteljskih škola u Bosni i Hercegovini u periodu 1918-1929. godine, *Arhivska praksa*, br. 12, Tuzla 2009, 442-453.

nastavni predmeti i drugi važni podaci. Ove škole su radile na temelju propisa koji su doneseni u vrijeme austrougarske uprave.⁴⁹

Jedan rad tretira demografska kretanja u Gračanici od 1961. do 1991. godine.⁵⁰ Prezentovana saznanja u radu ukazuju da je u Bosni i Hercegovini i Gračanicu u navedenom vremenu živio veliki broj pripadnika različitih naroda. Etnička struktura se mijenjala od popisa do popisa. To je posebno došlo do izražaja na popisu stanovništva iz 1971. godine, kada je smanjen procenat Srba, Hrvata i Jugoslovena, a značajno povećan broj Bošnjaka (Muslimana). Razlog tome je, što se tada Bošnjaci (Muslimani), prvi puta izjašnjavaju kao narod, a ne kao vjerska skupina.

Kroz Zapisnik sjednice Gradskog vijeća iz 1893. godine upoznati smo sa prilikama u Donjoj Tuzli.⁵¹ U navedenom zapisniku težište je dato na izgradnju željeznog mosta, zbog mjesta postavljenja istog razvila se prepiska između Gradskog vijeća i Zemaljske vlade za Bosnu i Hercegovinu.⁵² Zanimljive podatke nam donosi sumarni inventar fonda: *Sreski narodni odbor Gračanica*.⁵³ Fond je sređen i popisao prema Općoj međunarodnoj normi za opis arhivskog gradiva ISAD(g) i sadrži bogatu i raznovrsnu dokumentaciju važnu za društvene i privredne prilike Gračanice u navedenom vremenu.

U 13. broju časopisa objavljeno je čak sedam radova historijskog sadržaja. Prvi rad se odnosi na pobunu u Posavini u prvoj polovini 19. stoljeća.⁵⁴ U radu su pored općih prilika u Osmanskom carstvu, otvorena i pitanja koja su konkretno vezana za Bosanski ejalet. Između ostalog, tretirano je pitanje uticaja protjerivanja bošnjačkog stanovništva iz Jadra i Rađevine (1833-1834) na prilike u Bosanskom ejaletu, pobune pravoslavne raje u Bosanskom ejaletu 1834. godine, te Posavska buna iz 1836. godine. O svim ovim pitanjima na osnovu izvora prvoga reda doneseni su zanimljivi sadržaji koji ukazuju na kompleksne prilike u Bosanskom ejaletu, što je rezultiralo nezadovoljstvom stanovništva i pobunom protiv osmanske vlasti. Pobuna u Posavini 1836. godine je nastavak Pokreta za autonomiju Bosne i pobuna protiv osmanske vlasti u Bosni.⁵⁵

I u ovome broju *Arhivske prakse* je tretirana tematika školstva.⁵⁶ Ukazano je da je u Donjoj Tuzli 1868. godine otvorena Ruždija, muslimanska škola sa elementima građanske škole. Odlukom austrougarske uprave, sve

⁴⁹ S. Selimović, *Rad učiteljskih škola u BiH*, 453.

⁵⁰ Edin Jahić, Etnička struktura stanovništva Bosne i Hercegovine od 1961. do 1991. godine sa posebnim osvrtom na općinu Gračanica, *Arhivska praksa*, br. 12, Tuzla 2009, 454-463.

⁵¹ Mina Kujović, Zapisnik sjednice Gradskog vijeća Donja Tuzla iz 1893. godine, *Arhivska praksa*, br. 12, Tuzla 2009, 464-467.

⁵² M. Kujović, *Zapisnik sjednice Gradskog vijeća Tuzla*, 464.

⁵³ Ešefa Begović, Sumarni inventar: Sreski narodni odbor Gračanica 1945-1955, *Arhivska praksa*, br. 12, Tuzla 2009, 468-482.

⁵⁴ Ćerim Rastoder, Izet Šabotić, Posavska buna iz 1836. godine, *Arhivska praksa*, br. 13, Tuzla 2010, 366-378.

⁵⁵ Ć. Rastoder, I. Šabotić, *Posavska buna*, 366.

⁵⁶ Mina Kujović, Druga narodna osnovna škola u Tuzli (Ruždija), 1906-1909, Prilog historiji muslimanskog školstva u Tuzli, *Arhivska praksa*, br. 13, Tuzla 2010, 379-388.

ruždije u zemlji su prestale sa radom, a otvorene su narodne škole. Tako je bilo i u Tuzli, reformirana je Ruždija 1892. godine i otvorena Druga narodna osnovna škola. U radu je otvoreno više pitanja vezanih za otvaranje, rad, nastavno osoblje, učenike te spor upravitelja sa nastavnim osobljem škole.

Izbori u Tuzli 1910. godine su predstavljeni u posebnom radu.⁵⁷ Rad je zasnovan na nekoliko zanimljivih arhivskih dokumenata koji se nalaze u Arhivu Bosne i Hercegovine, a odnose se na izbore u Tuzli 1910. godine. Na osnovu priloženih dokumenata saznajemo o broju glasača, onih koji su pristupili izborima, gradonačelniku, vijećnicima, te pitanjima o kojima se raspravljalo na sjednicama Gradskog vijeća.⁵⁸

U ovome broju časopisa tretirana je i tematika vezana za Drugi svjetski rat.⁵⁹ U radu je dat osvrt na razvoj četničkog pokreta u Hercegovini, a kroz otvaranje nekoliko važnih pitanja, poput: ideološke predispozicije djelovanja četničkog pokreta, četnički pokret u monarhističkoj Jugoslaviji, djelatnost četničkog pokreta u Hercegovini, slom i obnova četništva 1941. godine, vojno-četnička organizacija u Hercegovini, civilna služba četničkog pokreta u Hercegovini. Kroz obradu navedenih pitanja, data je jedna nova slika vezana za djelovanje četničkog pokreta u Hercegovini.

Jedan historijski sadržaj u ovome broju časopisa odnosi na rad Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini.⁶⁰ U radu se na osnovu izvora prvoga reda, službenih novina i relevantne literature objašnjava proces oduzimanja nadležnosti Islamskoj zajednici u Jugoslaviji po pitanju bračnog prava i vođenju matičnih knjiga. To je i predstavljalo zaokret politike prema IZ i vjerskim zajednicama uopšte. Ključni princip komunističke vlasti se odnosio na odvajanje vjere od države. Na osnovu tog principa oduzete su brojne nadležnosti IZ u ovome vremenu.⁶¹ Jedan rad se odnosi na promjene u etničkoj strukturi stanovništva Bosne i Hercegovine u socijalističkom vremenu.⁶² U radu je ukazano na promjene u etničkoj strukturi stanovništva u Bosni i Hercegovini od 1948. do 1991. godine. Problematika je praćena kroz šest popisa stanovništva u navedenom vremenu, a što je potkrijepljeno tabelarnim pregledima i analizama. Ukazano je da se etnička slika mijenjala i po osnovu političkih odluka, a što je posebno evidentno nakon popisa iz 1971. godine, kada se znatno povećao broj

⁵⁷ Esaf Lević, Nekoliko arhivskih dokumenata o izborima u Tuzli 1910. godine, *Arhivska praksa*, br. 13, Tuzla 2010, 389-395.

⁵⁸ E. Lević, *Nekoliko arhivskih dokumenata o Tuzli*, 395.

⁵⁹ Adnan Velagić, Prilog proučavanju četničkog pokreta s posebnim osvrtom njegove vojne i civilne organizacije u Hercegovini, *Arhivska praksa*, br. 13, Tuzla 2010, 396-409.

⁶⁰ Denis Bećirović, Oduzimanje nadležnosti Islamskoj zajednici Jugoslavije u pitanju bračnog prava i vođenja matičnih knjiga nakon završetka Drugog svjetskog rata, *Arhivska praksa*, br. 13, Tuzla 2010, 410-421.

⁶¹ D. Bećirović, *Oduzimanje nadležnosti IZ*, 410.

⁶² Edin Jahić, Promjene u etničkoj strukturi stanovništva Bosne i Hercegovine u periodu 1948-1991. godine, *Arhivska praksa*, br. 13, Tuzla 2010, 422-429.

Bošnjaka (Muslimana), što je rezultat prava kojeg su Bošnjaci dobili da se na ovome popisu izjasne kao narod.⁶³

U ovome broju časopisa *Arhivska praksa*, predstavljen je jedan analitički inventar, kao važno naučno-obavještajno pomagalo.⁶⁴ Riječ je o analitičkom popisu fonda Opštinski komitet SK BiH Srebrenik. Fond sadrži važne detalje u vidu zapisnika, materijala, odluka, planova, izvještaja i drugih dokumenata vezanih za Srebrenik u vremenu od 1954. do 1964. godine.

U 14. broju *Arhivska praksa*, objavljeno je više zanimljivih historijskih sadržaja. Prvi rad se odnosi na Srebrenicu u vremenu slabljenja Bosanskog kraljevstva u prvim desetljećima 15. stoljeća.⁶⁵ Rad govori o prilikama u Srebrenici u prva tri desetljeća 15. stoljeća. U ovome periodu Srebrenica je često mijenjala gospodara: bosanskog kralja, ugarskog kralja i oblasnih gospodara. U drugoj i trećoj deceniji, Srebrenica je bila pod vlašću srpskih despota. Ugarski kralj je 1412. godine Srebrenicu poklonio srpskom despotu Stefanu Lazareviću. Zbog ovog nasilja u trećoj deceniji je izbio sukob između bosanskog kralja Tvrtka II i Stefana Lazarevića. Sukob je nanio veliku štetu domaćem stanovništvu, ali i Dubrovčanima koji su u Srebrenici imali trgovačke i zanatske radnje. Spor oko Srebrenice se vodio sve do kraja treće decenije 15. stoljeća. Zatim su 1427. godine Dubrovčani digli pobunu protiv Stefana Lazarevića.⁶⁶

U nekim objavljenim radovima su prezentovani važni dokumenti, neophodni za izučavanje historije. Jedan od takvih je i Itiraz hadži hafiza Ibrahim ef. Maglajlića,⁶⁷ koji se čuva u fondu: Kotarski šerijatski sud u Tuzli. Riječ je o bračnoj parnici do koje je došlo podnošenjem prigovora na brak sklopljen između Emine Maglajlić i Džemala Saletovića. Prigovor na spomenuti brak podnio je otac spomenute Emine, hadži hafiz Ibrahim Maglajlić. Itiraz hadži hafiza Ibrahima ef. Maglajlića iz 1918. godine, navodi da je njegova kći Emina pobjegla i udala se bez znanja roditelja za pomenutog Saletovića. Po ovome slučaju izvršeno je očitovanje pomenute Emine, koja je kazala da je sve učinila pri čistoj savjesti i svojom voljom.⁶⁸ Očitovali su se i Džemal ef. Saletović, hadži hafiz Ibrahim ef. Maglajlić i drugi. Šerijatski sudija je nakon saslušanja prihvatio svjedočenje Džemala i Emine kao validno, te ih je šerijatski vjenčao, a odbio prigovor hadži hafiza Ibrahima ef. Maglajlića.⁶⁹ Ovaj predmet je nastavljen i na višim sudskim instancama. Dokument je zanimljiv iz više aspekata, koji oslikavaju porodicu i instituciju braka iz navedenog vremena. U posebnom radu

⁶³ E. Jahić, *Promjene u etničkoj strukturi stanovništva BiH*, 427.

⁶⁴ Nermana Hodžić, Analitički popis Opštinski komitet Saveza komunista Bosne i Hercegovine – Srebrenik 1954-1964, *Arhivska praksa*, br. 13. Tuzla 2010, 430-434.

⁶⁵ Muhamed Huseinović, Srebrenica u odnosima kralja Tvrtka II Tvrtkovića i despota Stefana Lazarevića, *Arhivska praksa*, br. 14, Tuzla 2011, 353-364.

⁶⁶ M. Huseinović, *Srebrenica u odnosima Tvrtka II i Stefana Lazarevića*, 353.

⁶⁷ Esaf Lević, Itiraz hadži hafiza Ibrahim ef. Maglajlića, *Arhivska praksa*, br. 14, Tuzla 2011, 365.

⁶⁸ E. Lević, *Itiraz hadži hafiza Ibrahima ef. Maglajlića*, 367.

⁶⁹ E. Lević, *Itiraz hadži hafiza Ibrahima ef. Maglajlića*, 639.

je predstavljena Vasijetnama hafiza Sulejmana ef. Damadžića iz Tuzle.⁷⁰ Rad govori o vasijetnama (oporuci) hafiza Sulejmana ef. Damadžića, sačinjenoj 12. rabi-evela 1332. godine po Hidžri. U radu je zanimljivo predstavljen život Sulejmana ef. Damadžića, značaj vasijetname, te je dat prevod vasijetname, te niz drugih zanimljivosti vezanih za navedenu vasijetnamu.⁷¹ Ista predstavlja zanimljiv dokument, koji nam pomaže da bolje razumijemo tematiku na koju se odnosi.

Puno novosti donosi rad o Bošnjacima na Sočanskom frontu u Prvom svjetskom ratu.⁷² U radu su iznijeti zanimljivi podaci o bosanskohercegovačkim ratnim jedinicama koje su ratovala na ovome frontu na strani Austro-Ugarske. Posebno je istaknuta njihova hrabrost u borbama. Zanimljiv podatak se odnosi na spisak poginulih Bošnjaka, pokopanih u Logu pod Mongartom od septembra 1915. do novembra 1917. godine. Dat je i zanimljiv osvrt na muzejsku zbirku posvećenu 4. bosanskohercegovačkom puku, kao i osvrt na određenu literaturu koja tretira navedeno pitanje. Važna zanimljivost se odnosi na dječaka Eleza Derviševića, kao najmlađeg učesnika Prvog svjetskog rata.⁷³ Riječ je o vrijednom historijskom sadržaju zasnovanom na izvorima prvoga reda.

Kako je u kontinuitetu tretirana tematika školstva, i u ovome je broju objavljen rad koji se odnosi na školstvo u Bosni i Hercegovini u vrijeme K SHS.⁷⁴ Ukazano je da se obrazovni sistem u Bosni i Hercegovini u ovome vremenu susretao sa brojnim problemima: nedostatak nastavnika, školskih zgrada, nastavnih sredstava, izostanaka djece sa nastave, pokušaj unificiranja nastavnih planova i programa, nedostatka udžbenika i dr. Poslanici iz Bosne i Hercegovine u Narodnoj skupštini K SHS su tražili da se takvo stanje popravi. Oni nisu djelovali organizirano, te i njihovi zahtjevi nisu bili jedinstveni.⁷⁵ Često se djelovalo sa pozicija političkih stranka kojima su pripadali, nacionalnih i vjerskih pozicija i interesa, te interesa lokalnih zajednica iz kojih su poslanici dolazili.⁷⁶

U ovome broju časopisa, pisalo se i o djelatnosti nacionalističkih organizacija u Bosni i Hercegovini u 1925. godini.⁷⁷ Ukazano je da su u navedenom vremenu, pored političkih stranaka, bile osnovane nacionalističke organizacije, koje su osnivali centralistički i velikosrpski krugovi iz Beograda, a radi realizacije velikodržavnih projekata. Ove organizacije su se javljale kao nacionalističke garde, što je dodatno usložnilo nacionalne odnose u K SHS.

⁷⁰ Kemal Bašić, Vasijetnama hafiza Sulejmana ef. Damadžića iz Tuzle, *Arhivska praksa*, br. 14, Tuzla 2011, 375-385.

⁷¹ K. Bašić, *Vasijetnama*, 384.

⁷² Gašper Šmid, Žarko Štrumbl, Bošnjaci na Sočanskom frontu, *Arhivska praksa*, br. 14, Tuzla 2011, 386

⁷³ G. Šmid, Ž. Štrumbl, *Bošnjaci na Sočanskom frontu*, 387.

⁷⁴ Sead Selimović, Školstvo u političkoj djelatnosti poslanika iz Bosne i Hercegovine u Narodnoj skupštini Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, *Arhivska praksa*, br. 14, Tuzla 2011, 399.

⁷⁵ S. Selimović, *Školstvo u političkoj djelatnosti poslanika iz BiH*, 399.

⁷⁶ S. Selimović, *Školstvo u političkoj djelatnosti poslanika iz BiH*, 410.

⁷⁷ Salkan Užičanim, Djelatnost nacionalističkih organizacija u Bosni i Hercegovini u vrijeme parlamentarnih izbora 1925. godine, *Arhivska praksa*, br. 14, Tuzla 2011, 411-423.

Politički život i vlast pojedinih političkih stranaka je osiguravan, organizovanjem plaćeničkih nacionalističkih organizacija. Najizraženije terorističke akcije nacionalističkih organizacija provodile su se u Bosni i Hercegovini u vrijeme izbora. Na osnovu izvora prvoga reda u radu je predstavljena teroristička djelatnost nacionalističkih organizacija tokom izbora 1925. godine.⁷⁸ Nacionalističke organizacije su djelovale kao privatne vojske režima i vodećih političkih stranaka. Svojom djelatnošću nacionalističke stranke su raspirivale mržnju i stvarale dubok razdor među narodima u Bosni i Hercegovini.⁷⁹

Jedan rad se odnosi na obilježavanje 40-te godišnjice Gimnazije u Tuzli.⁸⁰ Ukazano je, da su osim uprave škole, u organizaciji navedene proslave učestvovali učenici, članovi đakčkog potpornog društva „Zajednica doma škole”, koje je 1937. godine osnovano pri tuzlanskoj gimnaziji. Veliki doprinos u svemu tome dao je gospodin Veljko Ćesarović, učitelj vještina. Na dan škole cijeli grad je bio okićen državnim zastavama. Sve je proteklo u znaku manifestiranja ljubavi prema kralju i patriotizmu prema „otadžbini”, Kraljevini Jugoslaviji.⁸¹ U programu obilježavanja 40-te godišnjice Gimnazije u Tuzli nije učestvovao nijedan Bošnjak, bez obzira što su Bošnjaci činili većinu stanovništva u Tuzli.⁸²

Zanimljiv rad se odnosi na izbjeglice iz Bosne i Hercegovine u Sloveniji⁸³ u vrijeme rata 90-ih godina 20. stoljeća. Članak se bavi sudbinom ljudi protjeranih sa svojih ognjišta iz Bosne i Hercegovine, koji su utočište našli u Sabirnom centru u Ptuj. U radu je doneseno puno zanimljivosti vezanih za naznačenu tematiku. Sabirni centar u Ptuj je bio oformljen u Gradisovim objektima na Zagrebačkoj cesti u Ptuj, gdje su utočište 1992. godine našle 73 žene, 75 djece i 19 muškaraca. Dodatno je u ovome gradu bilo smješteno kod rodbine, prijatelja i poznanika još 390 ljudi iz Bosne i Hercegovine. Svima njima su opštinske vlasti, brojne organizacije te rodbina pokušale olakšati boravak u ovome centru. Ukazano je da je u školskoj 1992/1993. godini više od 50-ro djece pohađalo školu, i bila su dobro integrirana u školu. Sabirni centar je zatvoren 1996. godine kada se većina izbjeglica vratila svojim kućama u Bosnu i Hercegovinu, a jedan broj je otišao Njemačku, Švedsku i druge evropske zemlje.⁸⁴

I tematika Drugog svjetskog rata je zastupljena na stranicama *Arhivske prakse*. Zanimljiv rad se odnosi na muslimanske rezolucije iz 1941. godine,⁸⁵ koje su krajem ljeta i u jesen 1941. godine donijete u više gradova u Bosni i

⁷⁸ S. Užičanin, *Djelatnost nacionalističkih organizacija u BiH*, 411

⁷⁹ S. Užičanin, *Djelatnost nacionalističkih organizacija u BiH*, 422.

⁸⁰ Mina Kujović, *Obilježavanje 40-te godišnjice Gimnazije u Tuzli 1939. godine, Arhivska praksa*, br. 14, Tuzla 2011, 426.

⁸¹ M. Kujović, *Obilježavanje 40-te godišnjice Gimnazije u Tuzli*, 426.

⁸² M. Kujović, *Obilježavanje 40-te godišnjice Gimnazije u Tuzli*, 431.

⁸³ Katja Županić, *Život izbjeglica iz Bosne i Hercegovine u sabirnom centru u Ptuj između 1992. i 1996. godine, Arhivska praksa*, br. 14, Tuzla 2011, 467.

⁸⁴ K. Županić, *Život izbjeglica iz BiH u Ptuj*, 474.

⁸⁵ Safet Bandžović, *Odjek „Muslimanskih rezolucija” iz 1941. godine, Arhivska praksa*, br. 14, Tuzla 2011, 432-466.

Hercegovini (Sarajevo, Banja Luka, Tuzla, Prijedor, Mostar, Bijeljina i dr), a što je bila reakcija muslimanskih uglednika na teror koji je provodila ustaška vlast nad Srbima, Jevrejima i Romima u Bosni i Hercegovini. Ukazano je da je začetnik svih donesenih rezolucija bilo Udruženje ilmija „El Hidaje”, koje je javno protestovalo protiv progona i zločina.⁸⁶ Posebno je riječi bilo o odjeku muslimanskih rezolucija kod stanovništva Bosne i Hercegovine. Rezolucije su bile akt hrabrosti i odgovornosti, humani čin u teškim okolnostima, u napetom okruženju. To je jednostavno bila pobuna protiv rata, razaranja i propagiranja, mržnje, te insistiranje na pravo na život, slobodu i ravnopravnost pojedinaca i nacionalnih kolektiva.⁸⁷

U 15. broju časopisa značajnije je tretirana historijska problematika. Nekoliko radova se odnosi na historijsku građu, kao važnu osnovu za historijske sadržaje, kojih je u ovome broju časopisa ukupno četiri. Zanimljiv rad odnosi se na ratove i deosmanizaciju Balkana (1912-1913).⁸⁸ U radu je ukazano da su deosmanizaciji ovog prostora predhodili ratovi 1875-1878, kao i prateća teritorijalna razgraničenja, čime je izmijenjena vjerska i etnička slika Balkana. To je uticalo da na Balkanu ostanu tzv. „turska ostrva”, koja su nakon Berlinskog kongresa sve više nestajala ili su sužavana zbog progona muslimana. Poseban akcent je dat na protjerivanje i egzodus muslimana, a vrhunac tih protjerivanja bili su balkanski ratovi (1912-1913). Sa tim ratovima okončan je proces eliminacije osmanske uprave, započet 1877-1878, na većem dijelu Balkana, transformišući muslimane od najbrojnije zajednice u Osmanskom carstvu, u nezaštićene manjine unutar balkanskih država.⁸⁹ Iseljavanja su predstavljala tragične sudbine onih koji su morali otići sa svojih ognjišta, ali zapadni svijet koji je uticao na kreiranje ratova i drugih događaja nije previše mario za to. Takav odnos zapadnog svijeta je uticao na jednu od najvećih evropskih katastrofa. Protjerivanja i masovni egzodus čitavih muslimanskih populacija svoj vrhunac doživljavaju u balkanskim ratovima, koji su označili protjerivanje stanovništva kao tekovinu u cilju da se postignu etnički sigurne granice.⁹⁰ U posebnom radu je predstavljen zanimljiv događaj vezan za Gornju Tuzlu,⁹¹ odnosno incident, koji se desio u decembru 1880. godine. Incident je izazvao žandar David Špoljarić. On je ljude koji su klanjali džuma namaz ispred džamije natjerao da uđu unutra, iako nije bilo dovoljno mjesta. Radi se o događaju koji je objavljen u novinama *Tredžumani Hakikat* u Istanbulu. Sam događaj je izazvao diplomatsku prepisku. Zbog postupka, žandar David Špoljarić je napustio službu

⁸⁶ S. Bandžović, *Odjek „Muslimanskih rezolucija”*, 432.

⁸⁷ S. Bandžović, *Odjek „Muslimanskih rezolucija”*, 465.

⁸⁸ Safet Bandžović, *Ratovi i deosmanizacija Balkana (1912-1913)*, *Arhivska praksa*, br. 15, Tuzla 2012, 465-498.

⁸⁹ S. Bandžović, *Ratovi i deosmanizacija Balkana*, 497.

⁹⁰ S. Bandžović, *Ratovi i deosmanizacija Balkana*, 497.

⁹¹ Mina Kujović, *Incident pred džamijom u Gornjoj Tuzli decembra 1880. godine*, *Arhivska praksa*, br. 15, Tuzla 2012, 498-504.

i protjeran je iz Bosne.⁹² U ovome broju časopisa predstavljen je jedan analitički inventar.⁹³ Radi se o fondu koji je značajan za izučavanje privrednih prilika u Tuzli u navedenom periodu. Isti sadrži raznovrsnu dokumentaciju u vidu nacрта, skica, projekata, te drugu dokumentaciju korespondentivne naravi.

O školstvu u Bijeljini za vrijeme K SHS 1918-1929.⁹⁴ dato je dosta zanimljivih činjenica, poput: nedostatka stručnog kadra, školskih zgrada, nastavnih sredstava, odsustva djece sa nastave, nedostatak udžbenika, nacionalističkom djelovanju u školama i dr.⁹⁵ Na osnovu tabelarnih pregleda data je detaljna analiza o svim navedenim pitanjima. Predočen je rad osnovnih i srednjih škola koje su radile u ovome periodu. Na području Bijeljine radilo je pet srednjih škola: gimnazija, građanska škola, ženska zanatska škola, šegrtska škola i medresa.⁹⁶ O svim ovim školama na osnovu izvora prvoga reda, dati su važni podaci.

U ovome broju časopisa *Arhivska praksa*, objavljena je tema: „Djelatnost Hrvatske nacionalne omladine na području Bosne i Hercegovine u vrijeme Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca”.⁹⁷ Ovaj rad je važan iz razloga što u dosadašnjoj historiografiji ne postoji niti jedan rad o djelovanju Hrvatske nacionalne omladine na prostoru Bosne i Hercegovine. Autori su na osnovu izvora prvoga reda, predstavili osnivanje i djelovanje Hrvatske nacionalne omladine u Bosni i Hercegovini, kao važnog faktora kreiranja političkog i društvenog života u vrijeme K SHS.⁹⁸ Ukazano je da je svrha ove, kao i drugih nacionalističkih organizacija bila gušenje građanskih pokreta, u cilju održanja postojećeg režima. Osnivanje nacionalističkih organizacija, predstavljalo je uvod u destabilizaciju tadašnje države.⁹⁹ Hrvatska nacionalna omladina je u svom djelovanju bila protiv težnja sličnih srpskih nacionalnih organizacija poput ORJUNA i SRNAO, koje su predstavljale „udarnu pesnicu” za ostvarivanje velikosrpskih ambicija. Srpske nacionalističke organizacije su srpsku naciju identificirali sa novoformiranom državom, a sve ostale narode gledali su kao njima podređene. Istaknuto je da su u ideloškom smislu, ova, kao i druge nacionalističke organizacije raspirivale mržnju i stvarale razdor među narodima. Iako je organizacija jedno vrijeme podržavala pravašku politiku, kasnije će

⁹² M. Kujović, *Incident pred džamijom u Gornjoj Tuzli*, 503-504.

⁹³ Nermana Hodžić, Analitički inventar Tvornice špirita u Kreki (1902-1942), *Arhivska praksa*, br. 14, Tuzla 2011, 476-490.

⁹⁴ Sead Selimović, Školstvo u Bijeljini za vrijeme Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca (1918-1929. godine), *Arhivska praksa*, br. 15, Tuzla 2012, 505-530.

⁹⁵ S. Selimović, *Školstvo u Bijeljini*, 505.

⁹⁶ S. Selimović, *Školstvo u Bijeljini*, 529-530.

⁹⁷ Salkan Užičanin, Adnan Velagić, Djelatnost Hrvatske nacionalne omladine na području Bosne i Hercegovine u vrijeme Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, *Arhivska praksa*, br. 15, Tuzla 2012, 531-550.

⁹⁸ S. Užičanin, A. Velagić, *Djelatnost Hrvatske nacionalne omladine*, 531.

⁹⁹ S. Užičanin, A. Velagić, *Djelatnost Hrvatske nacionalne omladine*, 531.

radićevci izgubiti kontrolu nad istom, te se javno odreći ove organizacije kojoj je uskraćena finansijska pomoć.¹⁰⁰

Tri rada u ovome 15. broju časopisa *Arhivska praksa* se odnose na prezentovanje arhivske građe. Tako je predstavljen rad Sreskog šerijatskog suda u Tuzla u 1938. godini,¹⁰¹ kroz arhivsku građu koja se čuva u Arhivu Tuzlanskog kantona. Ukazano je da se rad suda najbolje može vidjeti kroz redovne godišnje izvještaje, dokumente poput *Diari* i poslovne godišnje izvještaje, koji su se vodili unutar suda te se dostavljali Vrhovnom šerijatskom sudu u Sarajevu.¹⁰² Navedeni historijski izvori predstavljaju važnu historiografsku osnovu za rasvjetljavanje, ne samo rada šerijatskog suda, već i brojnih drugih procesa i događaja iz navedenog vremena. U sklopu ove rubrike prezentovan je i Analitički inventar: *Srpskog pjevačkog društva „Njeguš” iz Tuzle (1886-1937)*.¹⁰³ Inventar sadrži dragocjene podatke sa ukupno 109 dokumenata. Fond nije cjelovit, ali je riječ o važnim historijskim izvorima. Za istraživače, vrijedne su informacije koje donosi Sumarni inventar: *Narodni odbor opštine Lukavica (1952-1958)*.¹⁰⁴ Radi se o sređenom fondu koji je popisano prema Općoj međunarodnoj normi za opis arhivske građe ISAD (g).¹⁰⁵ Zanimljivo je i predstavljanje časopisa *Vatan*, kao historijskog izvora (1884-1897).¹⁰⁶ Ovaj časopis je izlazio u Sarajevu. Važno je to, što su u radu predočene teme kojima se časopis *Vatan* bavio.¹⁰⁷

U časopisu *Arhivska praksa*, br. 16. objavljeno je pet radova historijske provenijencije. Prvi je vezan za doprinos Adema Handžića razvoju historijske nauke.¹⁰⁸ U šest zasebnih poglavlja detaljno je ukazano na naučni rad ovog znamenitog naučnika. Upravo dati biobibliografski podaci najbolje govore o kakvom se naučniku radi. Ukazano je da je dr. Adem Handžić u svojim radovima obuvatao različite teme, poput: etničke i konfesionalne promjene u Bosni, postanak i razvitak naselja, rudnici i solane, značaj i uloga vakufa, istaknute ličnosti i dr.¹⁰⁹ Tu su i drugi podaci vezani za naučno-istraživački rad Adema Handžića, koji pripada generaciji velikih historičara osmanista. On je svojim radom utisnuo snažan pečat u sferi historijske nauke i osmanistike.¹¹⁰

¹⁰⁰ S. Užičanin, A. Velagić, *Djelatnost Hrvatske nacionalne omladine*, 550.

¹⁰¹ Esaf Lević, Rad Sreskog šerijatskog suda Tuzla 1938. godine, *Arhivska praksa*, br. 15, Tuzla 2012, 551-558.

¹⁰² E. Lević, *Rad Sreskog šerijatskog suda u Tuzli*, 551.

¹⁰³ Nermana Hodžić, Analitički inventar: Srpsko pjevačko društvo „Njeguš” Tuzla (1886-1937), *Arhivska praksa*, br. 15, Tuzla 2012, 559-574.

¹⁰⁴ Ešefa Begović, Sumarni inventar: Narodni odbor opštine Lukavica (1952-1958), *Arhivska praksa*, br. 15, Tuzla 2012, 569-574.

¹⁰⁵ E. Begović, *Narodni odbor opštine Lukavica*, 569.

¹⁰⁶ Elma Dervišbegović, Časopis *Vatan*, kao historijski izvor (1884-1897), *Arhivska praksa*, br. 15, Tuzla 2012, 575-581.

¹⁰⁷ E. Dervišbegović, *Vatan*, 575.

¹⁰⁸ Izet Šabotić, Šefko Sulejmanović, Doprinos Adema Handžića razvoju historijske nauke u Bosni i Hercegovini, *Arhivska praksa*, br. 16, Tuzla 2013, 351-381.

¹⁰⁹ I. Šabotić, Š. Sulejmanović, *Adem Handžić*, 358.

¹¹⁰ I. Šabotić, Š. Sulejmanović, *Adem Handžić*, 380.

Zanimljiv rad je vezan za industriju u Bosni i Hercegovini u vrijeme velike ekonomske krize (1930-1934).¹¹¹ Ukazano je da je svjetsku privredu kriza zahvatila 1929. godine, a da je privredu Bosne i Hercegovine kriza zahvatila sa zakašnjenjem 1931. godine. Posebna pažnja posvetila se uticaju depresije na bosanskohercegovačku industriju. Kroz tabelarno predstavljanje i analize ukazano je na uticaj uvođenja trgovinskih restrikcija u industriji. Ukazano je da je kriza posebno zahvatila drvenu, hemijsku i metalnu industriju. U ovim industrijskim granama došlo je do smanjenja proizvodnje, otpuštanja velikog broja radnika i u konačnici obustave rada velikog broja preduzeća.¹¹² Ogromni gubici u industriji imali su negativnog odraza na cjelokupnu privredu Bosne i Hercegovine.

Zanimljiv rad se odnosi na mektebe u Tuzli,¹¹³ na njihov rad mektebske 1934/1935. godine. Rad se bazirao na analizi jednog „Iskaza o mektebima”. Prema datom iskazu u Tuzli je navedene mektebske godine bilo 11 mekteba, organiziranih, kao sibijan mektebi i mektebi–iptidaije. Nosioci mektebske obuke bili su mualimi sa različitim stručnim zvanjima. Svi mektebi su nosili naziv mjesta, osim jednog mekteba koji je imao naziv „Mekteb kralja Petra”.¹¹⁴ U radu su predstavljeni zanimljivi i značajni podaci o svim mektebima i mualimima, broju polaznika, te materijalnom stanju istih. Navedeni rad je značajno osvijetlio važan segment vezan za vjersku-mektebsku naobrazbu u Tuzli u navedenom vremenu.

I trgovina na području tuzlanskog kraja nakon Drugog svjetskog rata,¹¹⁵ je zanimljivo predstavljena na stranicama časopisa *Arhivska praksa*. U radu je ukazano da se trgovina na području tuzlanskog kraja susretala sa mnogobrojnim poteškoćama. Rad u tom smislu tretira nekoliko važnih pitanja koja se odnose na trgovinu i snabdijevanje, te trgovinska preduzeća i poteškoće sa kojima su se ista susretala. Važno je istaći, da je rad zasnovan uglavnom na izvorima prvoga reda. Posebna pažnja je posvećena Zemaljsko-trgovačkom preduzeću za ishranu Bosne i Hercegovine, koje je imalo svoje prodajne objekte u Tuzli i Doboju, ali zanimljive činjenice su iznijete i o drugim trgovačkim preduzećima na ovome području.¹¹⁶

Važne informacije nam donosi Sumarni inventar: *Narodni odbor opštine Gračanica (1955-1963)*.¹¹⁷ Treba istaći da se radi o veoma vrijednoj i raznovrsnoj arhivskoj građi vezanoj za navedeni period rada opštine Gračanica.

¹¹¹ Salkan Užičanin, *Industrija Bosne i Hercegovine u vrijeme Velike ekonomske krize (1930-1934)*, *Arhivska praksa*, br. 16, Tuzla 2013, 382-403.

¹¹² S. Užičanin, *Industrija BiH*, 382.

¹¹³ Šefko Sulejmanović, *Jedan iskaz o tuzlanskim mektebima iz 1934/35. mektebske godine*, *Arhivska praksa*, br. 16, Tuzla 2013, 404-421.

¹¹⁴ Š. Sulejmanović, *Tuzlanski mekteb*, 404.

¹¹⁵ Sead Selimović, *Trgovina na području tuzlanskog kraja u periodu 1945-1952. godine*, *Arhivska praksa*, br. 16, Tuzla 2013, 422-439.

¹¹⁶ S. Selimović, *Trgovina na području tuzlanskog kraja*, 438.

¹¹⁷ Ešefa Begović, *Sumarni inventar: Narodni odbor opštine Gračanica*, *Arhivska praksa*, br. 16, Tuzla 2013, 440-449.

To su razne evidencione knjige (djelovodnici, upisnici, registri), te različiti spisi vezani za rad predsjednika, sekretara, raznih opštinskih službi i organa. Arhivska građa je vezana za političke, privredne, obrazovne, kulturne i socijalne prilike na području Gračanice u navedenom periodu.¹¹⁸

U 17. broju *Arhivska praksa*, u poglavlju „Iz građe” objavljena su tri rada. Prvi rad se odnosi na djelovanje bošnjačkih čitaonica u austrougarskom periodu.¹¹⁹ U radu je ukazano da je Donja Tuzla u austrougarskom periodu postala kulturni i prosvjetni centar jednog šireg područja. Značajniji kulturni život je počeo sredinom 19. stoljeća, a intenziviran je uspostavom austrougarske uprave u Bosni i Hercegovini.¹²⁰ Osnivanje i rad bošnjačkih čitaonica u Donjoj Tuzli i njenoj okolini, u austrougarskom periodu, imao je značajnu ulogu na planu kulturno-prosvjetnog djelovanja. Njihov rad je imao uticaja na nacionalno buđenje kod bošnjačkog stanovništva. O ovim i drugim pitanjima vezanim za rad bošnjačkih čitaonica, na osnovu izvora prvoga reda doneseni su značajni podaci, te obrađena pitanja, poput: osnivanja udruženja na području Tuzle i njene okoline, osnivanje bošnjačkih čitaonica i njihov značaj na kulturnom uzdizanju i prosvjećivanju Bošnjaka, značaj čitaonica za nacionalno sazrijevanje Bošnjaka. Značajnu ulogu u osnivanju i djelovanju čitaonica, imali su bošnjački intelektualci, trgovci i vjerski dostojanstvenici. Djelovanje na kulturnom planu imalo je odraza i na nacionalno i političko pitanje. Čitaonice su imale značajnu ulogu u borbi za vakufsko-meirifsku autonomiju.¹²¹

Jedan rad u ovome broju časopisa *Arhivska praksa* posvećen je Prvom svjetskom ratu.¹²² Rad predstavlja poprilično zaokružen i cjelovit sadržaj, kojim je obuhvaćen značajan broj kontraverznih događaja, uzroka i posljedica iz ovog vremena. U radu je posebno ukazano na različito tretiranje istih događaja u ovisnosti od nacionalnih historiografija. Ukazano je da se sva odgovornost za početak rata ne može pripisati jednoj ličnosti ili zemlji. Veliki rat je započeo kao suštinski evropski rat između saveza Francuske, Velike Britanije i Rusije na jednoj i Centralnih sila na drugoj strani. Nijedna strana nije imala spremnu izlaznu strategiju. Vjerovalo se da će rat biti ograničen i kratkotrajan, a što se nije ostvarilo. Na početku rata se nisu mogle naslutiti njegove posljedice, koje su bile ogromne. U Velikom ratu je ubijeno do tada najviše ljudi u jednom ratu. Materijalni gubici su takođe bili ogromni. U radu se navodi da je sa ovim ratom došlo razdoblje velikih društvenih, privrednih i političkih nestabilnosti, nemira i nasilja.¹²³ Ovaj historijski sadržaj je jako važan, iz razloga što predstavlja jedno zaokruženo tretiranje važne tematike, vezane za Prvi svjetski rat.

¹¹⁸ E. Begović, *Sumarni inventar: NOOG*, 440.

¹¹⁹ Omer Zulić, Osnivanje i kulturno-prosvjetno djelovanje bošnjačkih čitaonica u Okrugu Tuzla, u austrougarskom periodu, *Arhivska praksa*, br 17, Tuzla 2014, 403-425.

¹²⁰ O. Zulić, *Osnivanje bošnjačkih čitaonica*, 403.

¹²¹ O. Zulić, *Osnivanje bošnjačkih čitaonica*, 424-425.

¹²² Safet Bandžović, Vrijeme i pamćenje: Prvi svjetski rat, *Arhivska praksa*, br. 17, Tuzla 2014, 427-460.

¹²³ S. Bandžović, *Prvi svjetski rat*, 459.

Jedan rad iz ove kategorije tretira razvoj zanatstva na širem tuzlanskom području nakon Drugog svjetskog rata.¹²⁴ Zanatstvo kao preteča industrije, imalo je važnu ulogu u privrednom i društvenom razvoju Bosne i Hercegovine. Zbog nemogućnosti brze obnove industrije neposredno nakon Drugog svjetskog rata, zanatstvo dobija na značaju. Tako je bilo i na području tuzlanskog kraja. Potvrđeno je da je zanatstvo sa kućnom radinošću predstavljalo važan segment privrede, te je isto bilo podržano od strane vlasti. Razvoju zanatstva su pomogle muške i ženske stručne škole u brojnim gradovima tuzlanskog kraja, kao i zanatska udruženja koja su bila vrlo aktivna.¹²⁵ U radu se govori o brojnim pitanjima, poput: rada zanatskih radionica, organizacije njihovog rada, nabavke sirovina, plasmana zanatskih proizvoda i dr. U rješavanju problema nerijetko se uključivala i vlast, dajući ovoj privrednoj grani, kao preteči industrije, na značaju.¹²⁶ Rad je važan iz razloga, što o navedenoj tematici nemamo radova, te posebno jer je zasnovan na izvorima prvoga reda.

U 18. broju časopisa *Arhivska praksa*, nekoliko radova je historijske tematike. Zanimljiv rad se odnosi na Prvi svjetski rat.¹²⁷ Rad tretira arhivsku građu u Zgodovinskom arhivu Celje, koja se odnosi na događaje iz Prvog svjetskog rata. Riječ je o 110 arhivskih fondova i zbirki. Najviše ih je sa područja uprave i školstva, manje s područja pravosuđa, privrede, te ličnih, porodičnih i rodbinskih fondova.¹²⁸ Svi fondovi posjeduju vrijedne historijske izvore za izučavanje pitanja vezanih za Prvi svjetski rat.

U rubrici „Iz građe” u 18. broju *Arhivske prakse*, dat je osvrt na posljedice previranja u Bosni u zadnjoj deceniji 14. stoljeća i trajni gubitak Slanskog primorja.¹²⁹ U radu se ukazuje da je Bosansko kraljevstvo u zadnjoj deceniji 14. stoljeća upalo u krizu. Pored toga što je bilo izloženo vanjskim napadima, potresali su ga i unutrašnji nemiri. Takvo stanje u zemlji i nemoć bosanskih vladara, iskoristili su vladari susjednih država, pokušavajući proširiti svoj uticaj na prostoru Bosanskog kraljevstva. Posebno je bio iskazan interes Dubrovačke republike, koja je pokušala da mirnim putem dođe do željenog cilja, što joj je uspjelo na samom kraju zadnje decenije 14. stoljeća kada je došla u posjed Slanskog primorja.¹³⁰ Naime, u radu je ukazano da je bosanski kralj Ostoja početkom 1399. godine potpisao Povelju kojom ustupa Slansko primorje Dubrovačkoj Republici. Osim kralja, Povelju su potpisali i bosanski velikaši. Dubrovčani su tražili da Povelju potpiše jedan od najznačajniji bosanskih

¹²⁴ Sead Selimović, Prilike u oblasti zanatstva na području tuzlanskog kraja u periodu 1945-1953. godine, *Arhivska praksa*, br. 17, Tuzla 2014, 461-475.

¹²⁵ S. Selimović, *Prilike u oblasti zanatstva*, 461.

¹²⁶ S. Selimović, *Prilike u oblasti zanatstva*, 475.

¹²⁷ Bojan Himmelreich, Građivo o Prvom svjetskom ratu u fondovima i zbirkama Zgodovinskog arhiva Celje, *Arhivska praksa*, br. 18, Tuzla 2015, 394-405.

¹²⁸ B. Himmelreich, *Građivo o Prvom svjetskom ratu*, 394.

¹²⁹ Muhamed Huseinović, Posljedice previranja u Bosni u zadnjoj deceniji 14. vijeka i trajni gubitak Slanskog primorja, *Arhivska praksa*, br. 18, Tuzla 2015, 427-439.

¹³⁰ M. Huseinović, *Posljedice previranja u Bosni*, 427.

velikaša Hrvoje Vukčić Hrvatinić.¹³¹ Na ovaj način, Dubrovčani su ostvarili svoj cilj i dobili značajnu teritoriju Slanskog primorja.

Zanimljiv rad se odnosi na: osnivanje i rad Kulturno-prosvjetnog društva „Prosvjeta” u Semberiji.¹³² U radu je ukazano da se Semberija, a posebno grad Bijeljina kao njen centar u vremenu austrougarske uprave razvio u značajan kulturni, prosvjetni i administrativni centar. U tom pogledu bili su izraženi kako interes nove austrougarske uprave, tako i interes domaćeg stanovništva. Na ovome području do izražaja dolazi rad nacionalnih kulturnih društava „Gajreta” i „Prosvjete”. Osnivanje i djelovanje pododbora Kulturno-prosvjetnog društva ”Prosvjeta” na prostoru Semberije u austrougarskom periodu, imalo je značajnu ulogu u kulturno-prosvjetnom životu Semberije.¹³³ Rad se bavi konkretnom djelatnošću pododbora „Prosvjete” u Semberiji i donosi puno zanimljivih podataka.

U posebnom radu je predstavljen Šerif Arnautović, poznati političar iz Mostara.¹³⁴ U naznačenom članku, donesen je značajan broj činjenica vezanih za Šerifa Arnautovića i njegovu ulogu u političko-društvenim i vjerskim zbivanjima u Bosni i Hercegovini. Šerif Arnautović se značajnije uključuje u vjerski i politički život Bosne i Hercegovine kroz Pokret za vjersku i vakufsko-mearifsku autonomiju krajem 19. stoljeća. Od tada, pa sve do 1935. godine Šerif Arnautović će igrati jednu od glavnih uloga u političkom, vjerskom i javnom životu Bošnjaka i Bosne i Hercegovine. U radu je dat akcenat na kontinuitete i diskontinuitete u temeljnim stavovima i usmjerenjima Šerifa Arnautovića, kao znamenitog vakufskog direktora i političara.¹³⁵

Jedan rad govori o prilikama na širem tuzlanskom području od Sarajevskog atentata do kraja 1914. godine.¹³⁶ Ukazano je da je atentat nad austrougarskim prijestolonasljednikom Francom Ferdinandom i njegovom suprugom Sofijom imao velikog odjeka i na ovo područje. Za sam atentat vezana je i Tajna đaćka organizacija u Tuzli, čiji su članovi bili i neki od učesnika u atentatu. U radu se govori o reakciji na atentat i demonstracijama u Tuzli, hapšenjima članova Đačke organizacije, što je uticalo na sigurnosne prilike na ovome području, jer je došlo do poremećaja međunacionalnih odnosa, gdje su Bošnjaci i Hrvati bili proaustrougarski raspoloženi, nasuprot Srbima koji su bili veliki protivnici Austro-Ugarske.¹³⁷ Ti odnosi su se usložnili početkom ratnih zbivanja, zbog blizine fronta na Drini. Posebno je složena situacija bila u mjestima neposredno uz granicu sa Srbijom. Bilo je u ovome vremenu izraženo

¹³¹ M. Huseinović, *Posljedice previranja u Bosni*, str. 427.

¹³² Pero Radovanović, Osnivanje i rad Kulturno-prosvjetnog društva „Prosvjeta” na prostoru Semberije od 1904. do 1914. godine, *Arhivska praksa*, br. 18, Tuzla 2015, 441-453.

¹³³ P. Radovanović, *Osnivanje i rad KPD „Prosvjeta”*, 441

¹³⁴ Adnan Jahić, Usponi i padovi zagonetnog Mostarca - skica za biografiju Šerifa Arnautovića, *Arhivska praksa*, br. 18, Tuzla 2015, 455-469.

¹³⁵ A. Jahić, *Usponi i padovi Šerifa Arnautovića*, 455.

¹³⁶ Izet Šabotić, Prilike na širem tuzlanskom području od sarajevskog atentata do kraja 1914. godine, *Arhivska praksa*, br. 18, Tuzla 2015, 471-489.

¹³⁷ I. Šabotić, *Prilike na širem tuzlanskom području*, 471.

i tzv. izbjegličko pitanje, ali i ekonomsko-socijalni problemi. U radu su dati zanimljivi podaci i o mobilizaciji, odlasku na front, ranjenicima, izbjegličkim problemima te uticaju rata na ukupno stanje na širem tuzlanskom području.¹³⁸

U ovome broju *Arhivske prakse* predstavljen je i historijski sadržaj vezan za obnovu i društveni razvoj Doboja u periodu 1945-1953. godine.¹³⁹ U radu je akcenat dat na obnovu naselja, puteva i mostova, ali je ukazano i na rezultate koji su postignuti u oblasti poljoprivrede, industrije, zanatstva, trgovine i ugostiteljstva. Zanimljivi podaci se donose i po pitanju demografskih promjena te pismenosti stanovništva u Doboju u navedenom vremenu.¹⁴⁰ U radu je ukazano da je obnova Doboja poslije Drugog svjetskog rata tekla sporo, i da se nije odvijala prema planu organa vlasti, na što je uticao nedostatak finansijskih sredstava i sposobne radne snage. Posebnu važnost je imala izgradnja drvenog mosta na rijeci Bosni, čime je za stanovništvo ovoga područja znatno olakšan svakodnevni život. Ukazano je i na probleme sa kojima su se suočavala preduzeća, a što je bilo vezano za nedostatak radne snage. Zanimljivi podaci u radu su dati o prilikama u poljoprivredi, te kolonizaciji stanovništva sa ovog područja u Vojvodini.¹⁴¹

U 19. broju časopisa *Arhivska praksa* u rubrici „Iz građe” tretirana su tri zanimljiva historijska rada koja se bave nacionalnom i lokalnom historijom. U radu „Između jugoslovenstva i hrvatstva: Bosna i Bošnjaci u ideologiji Ilirizma”,¹⁴² na osnovu dostupnih izvora i onovremenih novina: *Danice ilirske, Novina horvatskih*, te radova Matije Mažuranića, Dragoslava Seljana, Ivana Frane Jukića i druge stručne literature, ukazuje na vodeće ličnosti ilirskog pokreta iz prve polovine 19. stoljeća. U ovome radu je poseban osvrt dat na prilike u Bosanskom ejaletu u ovome vremenu, a na osnovu rada Matije Mažuranića „Putovanje u Bosnu”, te osvrti na radove Ivana Frane Jukića. U radu su otvorena važna pitanja o ilirskom pokretu, o vodećoj ličnosti i glavnom ideologu istog Ljudevitu Gaju i njegovim saradnicima koji su činili jezgru sljedbenika ilirizma.¹⁴³ Ideolozi ilirizma su Bosnu percepirali kao dio šireg ilirskog geografskog prostora, ali i područje koje su zagovornici ilirizma smatrali hrvatskim teritorijalnim prostorom. Analizirajući kulturne i političke komponente ilirskog programa u vezi s Bosnom, u radu se konstatuje da je on bio izraz dobro utvrđenih uvjerenja o historijskom i političkom pravu Hrvatske na teritorij Bosne i Hercegovine.¹⁴⁴ Zanimljive naučne opservacije su date o Bosni i Bošnjacima u očima savremenika Matije Mažuranića, kroz njegov rad

¹³⁸ I. Šabotić, *Prilike na širem tuzlanskom području*, 471.

¹³⁹ Sead Selimović, *Obnova i društveni razvoj Doboja u periodu 1945-1953. godine*, *Arhivska praksa*, br. 18, Tuzla 2015, 490-499.

¹⁴⁰ S. Selimović, *Obnova i društveni razvoj Doboja*, 490.

¹⁴¹ S. Selimović, *Obnova i društveni razvoj Doboja*, 499.

¹⁴² Senaid Hadžić, *Između jugoslovenstva i hrvatstva: Bosna i Bošnjaci u ideologiji ilirizma*, *Arhivska praksa*, br. 19, Tuzla 2016, 471-494.

¹⁴³ S. Hadžić, *Između jugoslovenstva i hrvatstva*, 473.

¹⁴⁴ S. Hadžić, *Između jugoslovenstva i hrvatstva*, 479.

„Pogled u Bosnu”, gdje na sebi svojstven način prikazuje tadašnji život, navike i tradicije bosanskog čovjeka, pri čemu su posebno tretirani muslimanski običaji.¹⁴⁵ Predstavljani su Bosna i Bošnjaci kroz putopis „Putovanje po Bosni”, Ivana Frane Jukića. Jukić je ostao u uvjerenju do kraja, da u Bosni živi jedan narod - Bošnjaci, da oni svoj jezik nazivaju bosanski ili našim.¹⁴⁶ Ukazano je i na borbu Jukića da cijeli kulturno-povjesni rad u Bosni okupi u jednom književnom društvu „Kolu bosanskom”.¹⁴⁷

Uzurpacija zemljišnih posjeda u Bosni i Hercegovini u svijetlu agrarne legislative od austrougarske uprave do 1948. godine,¹⁴⁸ tretira se u posebnom radu, gdje je dat akcent na uzurpaciju i imovinu Bošnjaka s ciljem promjene vlasništva nad nekretninama. Ukazano je da je donošenjem brojnih zakonodavnih mjera od strane vlasti u navedenom vremenu, došlo do značajnih promjena vlasničke strukture zemljišta i drugih nekretnina u Bosni i Hercegovini. U tom pogledu, najznačajnije promjene su se desile u vremenu od 1919. do 1941. godine, kada je u Bosni provedena tzv. agrarna reforma, kojom je došlo do promjene ogromnih površina zemljišnih posjeda, uglavnom na štetu bošnjačkih zemljoposjednika. Promjene vlasništva zemljišta i drugih nekretnina desile su se i u vremenu socijalizma, kada je na udar došla imovina veleposjednika, među kojima je bilo najviše Bošnjaka. Posebno je ukazano da su navedeni procesi praćeni legislativom, donesenom od strane vlasti.¹⁴⁹ Potvrđeno je, da je, više od jednog stoljeća vršena uzurpacija bošnjačke imovine u Bosni i Hercegovini, s ciljem njihovog ekonomskog, političkog i nacionalnog slabljenja.¹⁵⁰

Obnova porušenih naselja Tuzlanskog okruga u periodu od 1945. do 1947. godine, tretira se u zasebanom radu.¹⁵¹ U toku Drugog svjetskog rata u Bosni i Hercegovini je oštećeno i uništeno 550.302 seoske i gradske zgrade. Za obnovu naselja u Tuzlanskom okrugu su bila obezbijeđena značajna finansijska sredstva od 9.000.000 dinara. U radu je tabelarno prikazan broj obnovljenih naselja po godinama i opštinama. Najviše kuća je obnovljeno u Zvorniku i Vlasenici, a radilo se pod parolom „Narod gradi sebi kuće uz pomoć države”.¹⁵² Ukazano je da se obnova naselja na području Tuzlanskog okruga odvijala uz mnogo problema, vršila se planski kao opštenarodni rad i pod potpunom kontrolom organa novouspostavljene vlasti. Iako je obnova bila ispod očekivanja,¹⁵³ ipak je ista doprinijela normalizaciji života na ovome prostoru.

U časopisu *Arhivska praksa* br. 20. objavljeno je ukupno osam radova. Prvo obrađeno pitanje odnosi se na političke prilike u Bosanskom kraljevstvu,

¹⁴⁵ S. Hadžić, *Između jugoslovenstva i hrvatstva*, 481.

¹⁴⁶ S. Hadžić, *Između jugoslovenstva i hrvatstva*, 484-485.

¹⁴⁷ S. Hadžić, *Između jugoslovenstva i hrvatstva*, 487.

¹⁴⁸ Izet Šabotić, Uzurpacija zemljišnih posjeda u Bosni i Hercegovini u svjetlu agrarne legislative od austrougarske uprave do 1948. godine, *Arhivska praksa*, br. 19, Tuzla 2016, 495-513.

¹⁴⁹ I. Šabotić, *Uzurpacija zemljišnih posjeda*, 495.

¹⁵⁰ I. Šabotić, *Uzurpacija zemljišnih posjeda*, 511.

¹⁵¹ S. Selimović, *Obnova naselja Tuzlanskog okruga*, 515.

¹⁵² S. Selimović, *Obnova naselja Tuzlanskog okruga*, 518-519.

¹⁵³ S. Selimović, *Obnova naselja Tuzlanskog okruga*, 525.

nakon Budimskog sabora.¹⁵⁴ U radu se govori o izmirenju bosanske vlastele sa ugarskim kraljem Sigismundom, nakon čega su se očekivala mirnija vremena. Međutim, već 1412. i 1413. godine došlo je do sukoba među bosanskim velikašima. Herceg Hrvoje je napao Sandaljeve posjede. Ugarski kralj Sigismund je stao na stranu Sandalja.¹⁵⁵ Herceg Hrvoje je bio prinuđen ponuditi primirje Sigismundu. Ovakvu situaciju je iskoristilo Osmansko carstvo, pokušavajući da se nametne kralju Ostoji, da bi se na kraju na vlast vratio kralj Tvrtko II. On je pokušao da vrati autoritet Bosanskom kraljevstvu.¹⁵⁶ U radu je dat osvrt na zanimljivosti o kojima su Dubrovčani pisali.

U ovome broju pisano je o konceptu političkog katolicizma i pravaškom hrvatstvu u Bosni i Hercegovini,¹⁵⁷ pri čemu je otvoreno nekoliko zanimljivih pitanja, poput: velikodržavne koncepcije i aspiracije iz susjedstva prema Bosni i Hercegovini prije okupacije, hrvatske novine i javnost prema događajima u Bosni i Hercegovini 1878. godine, Hrvatski sabor i „pravaši” o događajima u Bosni i Hercegovini 1878. godine. Na osnovu historijskih izvora prvoga reda, te referentne literature, analizirana je i sagledana navedena problematika. Veoma je značajan i zanimljiv način na koji se upoznavala hrvatska javnost, putem onovremene štampe, a što je bilo u cilju širenja velikohrvatske ideje i ideologije tokom sedamdesetih godina 19. stoljeća.¹⁵⁸ Ukazano je na hrvatske aspiracije prema Bosni i Hercegovini. Odluka na Berlinskom kongresu da se Bosna i Hercegovina da Austro-Ugarskoj monarhiji na upravu, ostavljala je nadu kod hrvatskih velikodržavnih ideologa, da ovaj prostor nekada bude sastavni dio hrvatske velike države.¹⁵⁹

Posebna tema se odnosi na četnički pokret u Hercegovini u Drugom svjetskom ratu.¹⁶⁰ U radu su obrađena bitna pitanja vezana za navedenu tematiku, kao što su nastanak i razvoj četničkog pokreta u Hercegovini, njegova ideja i ideološka osnova, te posebno njegove implikacije na ovome području. O svim ovim pitanjima izneseni su detaljni i zanimljivi podaci. U radu je kazano, da je temeljno ishodište genocidne politike „ukorijenjeno u zločinačkoj svijesti velikosrpskog hegemonizma, prema kojoj su balkanski „Turci”, u prošlosti nanijeli veliko zlo srpskom narodu”.¹⁶¹ Po navedenoj matrici je djelovao Četnički pokret u Hercegovini u Drugom svjetskom ratu, gdje su počinjeni veliki zločini nad bošnjačkim stanovništvom, a što je detaljno po srezovima predočeno u radu.

¹⁵⁴ Muhamed Huseinović, Političke prilike u Bosanskom kraljevstvu poslije Budimskog sabora, *Arhivska praksa*, br. 20, 457-468.

¹⁵⁵ M. Huseinović, *Političke prilike u Bosanskom kraljevstvu*, 458-459,

¹⁵⁶ M. Huseinović, *Političke prilike u Bosanskom kraljevstvu*, 467.

¹⁵⁷ Senaid Hadžić, Koncept političkog katolicizma i pravaško (sve) hrvatstvo, primjer Bosne i Hercegovine 1878. godine, *Arhivska praksa*, br. 20, Tuzla 2017, 469-486.

¹⁵⁸ S. Hadžić, *Koncept političkog katolicizma*, 469.

¹⁵⁹ S. Hadžić, *Koncept političkog katolicizma*, 484-485.

¹⁶⁰ Adnan Velagić, Četnici u Hercegovini (1941-1945), *Arhivska praksa*, br. 20, Tuzla 2017, 487-517.

¹⁶¹ A. Velagić, *Četnici u Hercegovini*, 517.

Zanimljiv rad odnosi se na stradanja Roma u toku Drugog svjetskog rata.¹⁶² Koristeći fond Zemaljske komisije za Bosnu i Hercegovinu za utvrđivanje zločina, predočeni su egzaktni podaci o stradanju Roma u Drugom svjetskom ratu. Politika okupatorskog i kvislinškog aparata prema Romima i antiromske mjere i provođenje genocida, čine okosnicu ovoga rada. Zločine nad Romima počinili su ustaše, četnici, Nijemci, pripadnici Handžar divizije, a u nekim područjima i Italijani. Zanimljivo je istaći, da u sudskim procesima vođenim po okončanju Drugog svjetskog rata nema presuđenih za deportacije i ubistva Roma.¹⁶³ Prezentovani su detaljni podaci o ubistvu i progonu Roma u određenim područjima.¹⁶⁴ U radu je istaknuto da je dio bošnjačkog stanovništva, zajedno sa predstavnicima Islamske zajednice organizirano štite romsko stanovništvo u NDH. To se posebno odnosilo na tzv. „bijele Cigane”, koji su u većini u vjerskom pogledu bili muslimani. To potvrđuju i tzv. muslimanske rezolucije potpisane od uglednijih vjerskih i javnih ličnosti.¹⁶⁵

Neke teme su bile uskog lokalnog karaktera. Takav je i rad koji se odnosi na gradnju mosta s kipovima na rijeci Jali tridesetih godina 20. stoljeća.¹⁶⁶ Ukazano je da zasluga za gradnju mosta pripada načelniku Tuzle Murat-begu Zaimoviću. U radu su po prvi puta predočeni brojni zanimljivi dokumenti u vidu planova, zapisnika, fotografija, dopisa, koji potvrđuju gradnju navedenog mosta. Ukazano je da je nakon dužih birokratskih i finansijskih poteškoća gradnja mosta konačno započela 15. maja 1935. godine, a most je zvanično pušten u upotrebu 21. novembra 1935. godine.¹⁶⁷ U radu su doneseni i drugi zanimljivi podaci vezani za Tuzlu i njenu okolinu.

Zanimljiv rad se odnosi i na političke posljedice zemljotresa u Bosanskoj krajini iz 1969. godine.¹⁶⁸ Rad je pisan isključivo na osnovu dokumenata iz fonda: *Branko Mikulić*, te su na osnovu dostupnih dokumenata otvorena važna pitanja vezana za navedenu problematiku, poput: posljedica samog zemljotresa koji se dogodio 26. oktobra 1969. godine, što je duboko potreslo stanovništvo tadašnje zajedničke države. Ukazano je na ulogu Branka Mikulića visoko rangiranog političara Bosne i Hercegovine koji je imao važnu ulogu u saniranju posljedica zemljotresa. U tom pogledu zanimljiva je relacija između predsjednika SIV-a Mitje Ribičića i rukovodstva SR Bosne i Hercegovine na čelu sa Brankom Mikulićem.¹⁶⁹ Temeljna problematika u ovome radu je vezana za odnos Ribičić-

¹⁶² Senija Milišić, Stradanje Roma prema Zemaljskoj komisiji za Bosnu i Hercegovinu za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača (1944-1947), *Arhivska praksa*, br. 20, Tuzla 2017, 418-52.

¹⁶³ S. Milišić, *Stradanje Roma*, 540-541.

¹⁶⁴ S. Milišić, *Stradanje Roma*, 525-535.

¹⁶⁵ S. Milišić, *Stradanje Roma*, 541.

¹⁶⁶ Hatidža Fetahagić, Gradnja mosta s kipovima na rijeci Jali, *Arhivska praksa*, br. 20, Tuzla 2017, 543-553.

¹⁶⁷ H. Fetahagić, *Gradnja mosta s kipovima*, 552.

¹⁶⁸ Dino Dupanović, Političke posljedice zemljotresa u Bosanskoj krajini 1969. godine, *Arhivska praksa*, br. 20, 554-568.

¹⁶⁹ D. Dupanović, *Političke posljedice zemljotresa*, 555.

Mikuljić, te odnos saveznog i republičkog nivoa po pitanju obnove i saniranja posljedica zemljotresa. U tom pogledu, dat je osvrt na sastanak predsjednika Izvršnog vijeća republika i pokrajina iz oktobra 1970. godine,¹⁷⁰ kao i sadržaj o slučaju Osmana Karabegovića i Hajre Kapetanovića.¹⁷¹ Naglašeno je da bosanskohercegovačko političko rukovodstvo, po pitanju obnove Bosanske krajine, podleglo pritisku drugih republika. Ovaj problem je iskorišten za obračun sa starom gardom političara (Avdo Humo, Osman Karabegović) i jačanje pozicija nekih novih.¹⁷² Na taj način došlo je do promjena na političkoj sceni Bosne i Hercegovine, kada će političari na čelu sa Brankom Mikuljićem preuzeti kreiranje političkih procesa u Bosni i Hercegovini.

Jedan rad u rubrici „Iz građe”, odnosi se na rat protiv Bosne i Hercegovine.¹⁷³ Ukazano je da je operaciju „Sadejstvo 95”, planirala i izvela Vojska RS, koja je imala cilj da dejstvima, na izabranim pravcima, Armiji RBiH načini što veće gubitke i povrati ugled Vojske RS, koja je u ranije pretrpjela nekoliko poraza. U radu su obrađene neke važne teme, poput: Konsolidacija Armije RBiH, „Sigurnosne zone” Ujedinjenih nacija, sastanak na Jahorini, „uništenje muslimanskih snaga i definitivno oslobađanje Podrinja”, pokušaj „odsijecanja Drugog korpusa, te ofanzivna borbena dejstva Drugog korpusa”. U tretiranju navedenih pitanja donesene su nove činjenice koje daju jasnu sliku stanja i prilika na širem tuzlanskom području. Težište je dato na operaciju „Sadejstvo 95”, gdje se iznose brojni detalji vezani za ovu operaciju.¹⁷⁴ Cilj operacije je bio odsjeći i uništiti snage 2. korpusa Armije RBiH, zauzeti linije Vis–Stolice i stvoriti uslove za napad na Tuzlu i Živinice. Jedinicama sa prostora Ozrena i Majevice trebalo je ovladati linijom: Turija-jezero Modrac-Živinice-grad-Gračanica.¹⁷⁵ Time bi bile odsječene snage Drugog korpusa i stvorili bi se uslovi za ostvarivanje neprijateljskog cilja. Međutim, snage Armije RBiH, ne samo da su osujetile plan neprijateljskih snaga, već su jedinice Drugog i Trećeg korpusa Armije RBiH, u operaciji „Uragan” nanijele velike gubitke neprijatelju, oslobodivši oko 150 km² teritorije.¹⁷⁶

Predstavljen je u ovome broju *Arhivske prakse* sumarni inventar Saveza zemljoradničkih zadruga Brčko.¹⁷⁷ Ukazano je da je djelokrug rada Saveza bio pružanje pomoći zadrugama po svim djelatnostima kojima su se zadruge bavile. Riječ je o raznovrsnoj dokumentaciji na osnovu koje je moguće napraviti valjanu interpretaciju zadružnih odnosa u navedenom periodu na području

¹⁷⁰ D. Dupanović, *Političke posljedice zemljotresa*, 562.

¹⁷¹ D. Dupanović, *Političke posljedice zemljotresa*, 564.

¹⁷² D. Dupanović, *Političke posljedice zemljotresa*, 567.

¹⁷³ Sead Selimović, Operacija „Sadejstvo 95” i pokušaj okupacije tuzlanskog kraja, *Arhivska praksa*, br. 20, Tuzla 2017, 569-580.

¹⁷⁴ S. Selimović, *Operacija „Sadejstvo 95”*, 579.

¹⁷⁵ S. Selimović, *Operacija „Sadejstvo 95”*, 597.

¹⁷⁶ S. Selimović, *Operacija „Sadejstvo 95”*, 596.

¹⁷⁷ Ešefa Begović, Sumarni inventar: Sreski savez zemljoradničkih zadruga Brčko (1946-1962), *Arhivska praksa*, br. 20, Tuzla 2017, 581-593.

Brčkog. Posebno su zanimljivi u tom pogledu brojni zapisnici i izvještaji Skupštine i Predsjedništva Saveza, kao i personalna dokumentacija.¹⁷⁸

U 21. broju časopisa *Arhivska praksa*, čitava jedna knjiga (Knjiga 2), posvećena je historijskoj tematici. U istoj je objavljeno ukupno devet radova koji se izravno bave historijskom problematikom. Pored toga prikazano je više historijskih knjiga, te nekoliko izvještaja vezanih za naučne skupove. Prvi historijski rad vezan je za period 18. stoljeća i složenih prilika u Bosanskom ejaletu.¹⁷⁹ U radu je dat osvrt na prilike u Osmanskom carstvu i poteškoće u provođenju reformi, sa posebnim osvrtom na Bosanski ejalet, gdje je istim pružan žestok otpor. U takvim okolnostima djelovala je i jedna značajna ličnost sa ovih prostora, Osman-paša Pazvantoglu. Riječ je o čovjeku koji je nekada bio veliki protivnik reformi, a nekada odan sultanu. Život Osman-paše Pazvantoglu je vezan ne samo za Osmansko carstvo i Bosanski ejalet, već i druge susjedne države. Njegov život je u radu sagledan kroz tri perioda: period mladosti (1757-1792), vrijeme neposlušnosti i protivljenje reformama (1792-1802) i period odanosti sultanu (1802-1807).¹⁸⁰ Na ovaj način dati su zanimljivi sadržaji o jednom državniku koji je porijeklom iz Donje Tuzle, a o kojem u historiografiji nema puno činjenica.

Poseban rad je posvećen seljačko-agrarnom pitanju u Bosni i Hercegovini.¹⁸¹ U radu je ukazano na političke mjere koje su se u Bosni i Hercegovini provodile više od jednog stoljeća, s ciljem promjene imovinsko-vlasničkih odnosa. Sa više detalja dat je osvrt na provedbu „agrarnih reforme” u nekoliko etapa, i to: prva 1858-1878, druga 1878-1918, treća 1918-1941. i četvrta 1945-1948.¹⁸² Upravo u svim ovim procesima došlo je do reduciranja vlasničkog stanja kod Bošnjaka, koji su ostali bez značajnih zemljišnih površina. Na taj način slabio je njihov ekonomski status, ali i politički. Pored agrarnih reformi, položaj Bošnjaka je slabio i provođenjem drugih političkih i pravnih mjera, što je posebno bilo izraženo u socijalističkom periodu, kada se nacionalizacijom, konfiskacijom, eksproprijacijom i drugim političkim i pravnim mjerama dodatno urušavao ekonomski, privredni, pa i nacionalni kredibilitet Bošnjaka.¹⁸³

Zanimljiv rad se odnosi na izgradnju željezničke pruge Doboj-Simin Han¹⁸⁴ u austrougarskom periodu. Izgradnja pruge je započela 1885. godine, što je bilo značajno za industrijalizaciju Bosne i Hercegovine u austrougarskom periodu. Širi tuzlanski prostor je bio posebno bogat rudnim i šumskim

¹⁷⁸ E. Begović, *Sumarni inventar SSZZ Brčko*, 581.

¹⁷⁹ Senaid Hadžić, Osman Pazvantoglu iz Donje Tuzle, buntovnik i pokajnik, *Arhivska praksa*, br. 21, knjiga 2, Tuzla 2018, 7.

¹⁸⁰ S. Hadžić, *Osman Pazvantoglu*, 10.

¹⁸¹ Izet Šabotić, Agrarne reforme kao osmišljene političke mjere u cilju stoljetne uzurpacije imovine i ekonomskog slabljenja Bošnjaka u Bosni i Hercegovini, *Arhivska praksa*, br. 21, knjiga 2, Tuzla 2018, 17.

¹⁸² I. Šabotić, *Agrarne reforme*, 17.

¹⁸³ I. Šabotić, *Agrarne reforme*, 30.

¹⁸⁴ Hatidža Fetahagić, Enes Mukić, Izgradnja željezničke pruge Doboj-Simin Han, *Arhivska praksa*, br. 21, knjiga 2, Tuzla 2018, 37-55.

sirovinama, kao i poljoprivrednim proizvodima, te je iz tih razloga za njegov brži privredni razvoj bilo neophodno izgraditi bolje putne komunikacije. U radu su otvorena brojna pitanja vezana za izgradnju pruge i pratećih objekata. Ukazano je da su projektovanje, organizovanje i provođenje radova vršili ugarski inženjeri i stručnjaci, a da je Benjamin Kalaj izravno pomogao ovaj projekat. Otvaranje pruge Doboj-Simin Han je bilo 28. aprila 1886. godine, a istu je otvorio Benjamin Kalaj.¹⁸⁵ Pruga je dala važan podsticaj ne samo razvoju privrede, već i ukupnih prilika na ovome području.

Jedan historijski prilog je vezan za organizaciju gimnazija u Bosni i Hercegovini u vrijeme K SHS.¹⁸⁶ U radu je ukazano da su državne gimnazije zauzimale važno mjesto u školskom sistemu K SHS. Gimnazije su bile pogodne za ostvarivanje, kulturnih, političkih, nacionalnih i drugih ciljeva vladajućih političkih elita. Broj gimnazija se u ovome periodu u Bosni i Hercegovini povećao sa sedam na 17, a značajno je povećan i broj učenika koji su pohađali gimnaziju. Iz nastavnih planova i programa uklonjeni su nastavni sadržaji iz austrougarskog perioda, te se širila ideja od interesa za jedan „troimeni” narod, gdje se težilo stvaranju jedinstvenog političkog, ekonomskog i kulturnog prostora. Posebno se vodilo računa o nacionalnoj grupi predmeta, gdje je akcenat bio na izučavanju: historije, kulture, književnosti, geografije Srba, Hrvata i Slovenaca. Najveći broj udžbenika pisali su autori iz Srbije i Hrvatske, dok je veoma mali broj njih bio iz Bosne i Hercegovine.¹⁸⁷ Kroz tabelarne pregleda i analize istih zanimljivi podaci su dati o broju učenika, nacionalnoj strukturi istih, nastavnim predmetima, nastavnicima, što daje jednu jasnu sliku o značaju i važnosti gimnazija kao obrazovnih ustanova.

Zanimljiv sadržaj se odnosi i na rad Građanske škole trgovačkog smjera u Gradačcu.¹⁸⁸ U radu su otvorena zanimljiva pitanja koja se odnose na razvoj školstva na ovome području. Između ostalog, dat je osvrt na razvoj školstva do kraja Prvog svjetskog rata, osnivanje Građanske škole trgovačkog smjera u Gradačcu, predočeni su zapisnici sa prvih sjednica Građanske škole, kao i podaci o objektu škole koji je izgrađen u austrougarskom periodu, činjenice o nastavi i nastavnom osoblju, učenicima škole, radu škole u toku Drugog svjetskog rata, značaju škole i dr. Sve nam to približava rad Građanske škole trgovačkog smjera u Gradačcu, ali i razvoj školstva na ovome području u navedenom vremenu. Ova škola je obrazovala brojne generacije, koje su dale nemjerljiv doprinos ukupnom razvitku Gradačca.¹⁸⁹

¹⁸⁵ H. Fetahagić, E. Mukić, *Izgradnja željezničke pruge Doboj-Simin Han*, 54.

¹⁸⁶ Sead Selimović, *Organizacija i rad državnih gimnazija u Bosni i Hercegovini od 1918. do 1929. godine*, *Arhivska praksa*, br. 21. knjiga 2, Tuzla 2018, 56-74.

¹⁸⁷ S. Selimović, *Organizacija i rad gimnazija*, 56.

¹⁸⁸ Esad Zukić, Hatidža Fetahagić, *Organizacija i rad Građanske škole trgovačkog smjera u Gradačcu od 1921. do 1943. godine*, *Arhivska praksa*, br. 21, Knjiga 2, Tuzla 2018, 75-89.

¹⁸⁹ E. Zukić, H. Fetahagić, *Organizacija i rad Građanske škole u Gradačcu*, 89.

Jedan rad je posvećen opismenjavanju stanovništva nakon Drugog svjetskog rata.¹⁹⁰ U radu je ukazano na nepismenost stanovništva u Bosni i Hercegovini i potrebi njegovog opismenjavanja. Nepismenost je bila posebno izražena na selu, zbog nepostojanja škola, ali i zbog patrijarhalnih odnosa i interesa vlasti. U radu se govori o organizaciji analfabetskih tečajeva i konkretnom opismenjavanju na području sjeveroistočne Bosne. Za organizaciju analfabetskih tečajeva i opismenjavanje bilo je neophodno obezbijediti nastavni kadar koji je preuzeo rukovođenje ovim procesima. Poteškoće u realizaciji ovih sadržaja predstavljalo je napuštanje tečajeva od strane polaznika. I pored brojnih poteškoća, opismenjavanje je na prostoru sjeveroistočne Bosne bilo od izuzetne važnosti za razvitak ovoga područja.¹⁹¹

Zanimljiv rad se odnosi na Olimpijske igre održane u Sarajevu 1984. godine.¹⁹² Kroz zanimljivu priču sa brojnim važnim podacima, autori su ukazali na značaj ovog važnog sportskog događaja u promociji Jugoslavije, Bosne i Hercegovine i samog Sarajeva. Rad donosi puno detalja vezano za pripreme Zimskih olimpijskih igara u Sarajevu, njihovo planiranje, finansijska šema i konstrukcija, doprinos Slovenije organizaciji olimpijskih igara, maskota „Vučko” i druge važne pojedinosti. Potvrđeno je također, da se u određenim arhivskim fondovima u Arhivu Slovenije nalazi značajna arhivska građa o ovome događaju. Na kraju je kazano da su efekti ZOI organiziranih u Sarajevu bili vidljivi kroz sportske objekte u Sarajevu i na planinama, posebno kroz svijest ljudi, ideju olimpijskog duha, te veliku mogućnost razvoja turizma u Sarajevu, ali i cijeloj Bosni i Hercegovini.¹⁹³

Jedan rad se odnosi na noviju bosanskohercegovačku prošlost i vezan je za srbijansku politiku i pripremu iste za agresiju na Bosnu i Hercegovinu.¹⁹⁴ U radu se na osnovu raspoložive literature i periodike razmatrala raznovrsna tematika vezana za odnos Srbije prema Bosni i Hercegovini 90-ih godina 20. stoljeća. Kroz obradu nekoliko pitanja, poput: uticaja srbijanske politike na raspad SKJ, Memorandum SANU kao idejna vodilja srpskog nacionalizma, glavni uzrok raspada SFRJ, političke i vojne pripreme Srbije za agresiju na Bosnu i Hercegovinu. Ukazano je da je Srbija izvršila otvorenu agresiju na Bosnu i Hercegovini uključujući sve političke, vojne, privredne, intelektualne i druge resurse u ostvarivanju svog cilja, a to je stvaranje Velike Srbije. Autori su u radu ukazali na putanju djelovanja velikosrpskih snaga na planu ostvarenja cilja, a što

¹⁹⁰ Semir Hadžimusić, Opismenjavanje stanovništva u sjeveroistočnoj Bosni u vrijeme obnove, *Arhivska praksa*, br. 21, Knjiga 2, Tuzla 2018, 90-105.

¹⁹¹ S. Hadžimusić, *Opismenjavanje stanovništva*, 104.

¹⁹² Gašper Šmid, Žarko Štrumbl, Zimske olimpijske igre u Sarajevu 1984. godine u funkciji promocije Jugoslavije i Bosne i Hercegovine, *Arhivska praksa*, br. 21, Knjiga 2, Tuzla 2018, 106.

¹⁹³ G. Šmid, Ž. Štrumbl, *Zimske olimpijske igre u Sarajevu*, 118.

¹⁹⁴ Sead Omerbegović, Izet Hadžić, Srbijanska politika i pripreme za agresiju na Bosnu i Hercegovinu, *Arhivska praksa*, br. 21, Knjiga 2, Tuzla 2018, 120.

je podrazumijevalo, ideološke, ekonomske i vojne pripreme za agresiju na Bosnu i Hercegovinu, što su autori rada podijelili u devet zasebnih tačaka.¹⁹⁵

U okviru poglavlja „Iz građe” predstavljen je jedan sumarni inventar fonda *Sreski savez zemljoradničkih zadruga Tuzla* nakon Drugog svjetskog rata.¹⁹⁶ Riječ je o naučno-obavještajnom pomaganju, važnom za istraživački rad historičara. Sumarni inventar ukazuje na bogatstvo navedenog fonda, koji se sastoji od raznovrsnih dokumenata, poput: knjiga Sreskog saveza, seljačkih radnih zadruga i zemljoradničkih zadruga, zapisnika i izvještaja Skupštine, Predsjedništva i Upravnog odbora, personalne dokumentacije, finansijske dokumentacije, opšte arhive, te arhive zadruga.¹⁹⁷ Navedena dokumentacija predstavlja vrijednu historiografsku osnovu za izučavanje zadružne i agrarne problematike na prostoru Tuzlanskog sreza poslije Drugog svjetskog rata.

Zaključna razmatranja

Objavljeni historijski radovi u časopisu *Arhivska praksa* predstavljaju važno i zanimljivo historiografsko štivo o raznovrsnim pitanjima iz nacionalne i lokalne historije. Historijski sadržaji su objavljeni počev od osmog broja ovog časopisa u posebnom poglavlju „Iz građe”. Objavljena su 84 historijska rada. Osnovna karakteristika historijskih sadržaja objavljenih u časopisu *Arhivska praksa*, odnosi se na činjenicu, da je riječ o novim i zanimljivim historijskim temama, te da su iste u dobroj mjeri zasnovane na izvorima prvoga reda. Historijski sadržaji objavljeni u časopisu *Arhivska praksa* su doprinijeli boljoj spoznaji brojnih događaja iz nacionalne i lokalne historije, počev od srednjovjekovnog perioda, pa do 90-ih godina 20. stoljeća. U radovima je razmatrana tematika vezana za političke, privredne, demografske, obrazovne i kulturološke prilike u Bosni i Hercegovini, sa posebnim akcentom na šire tuzlansko područje. Zahvaljujući tome, radovi su nam pomogli da bolje razumijemo odnose u Bosanskom kraljevstvu početkom 15. stoljeća, koji su u dobroj mjeri zavisili od unutrašnjih problema, te sve većeg pritiska i miješanja Osmanskog carstva i Ugarske kraljevine u unutrašnje prilike Kraljevstva Bosna. Jedan broj radova se odnosi na osmanski period bosanske prošlosti. Tretirane teme prate život u bosanskim čaršijama tog vremena, ali i daju osvrt na pobune kojim je iskazivano nezadovoljstvo prema osmanskoj vlasti. Austrougarski period je nešto značajnije tretiran na stranicama časopisa *Arhivska praksa*. Obrađene su teme nacionalnog i lokalnog karaktera, od onih koje se odnose za uspostavu austrougarske vlasti i provođenje njene politike, do tema koje tretiraju razvoj privrede, kulture i obrazovanja. Tuzli i nekim drugim mjestima je dato

¹⁹⁵ S. Omerbegović, I. Hadžić, *Srbijanska politika*, 136-137.

¹⁹⁶ Ešefa Begović, *Sreski savez zemljoradničkih zadruga Tuzla (1846-1962)*, sumarni inventar, *Arhivska praksa*, br. 21, knjiga 2, Tuzla 2018, 139-152. (dalje: E. Begović, *SSZZ Tuzla*).

¹⁹⁷ E. Begović, *SSZZ Tuzla*, 139.

nešto više prostora u naglašenim radovima. I Prvi svjetski rat je zastupljen, gdje posebnu vrijednost imaju sadržaji koji su nastali na izvorima strane i domaće provenijencije, koji do sada nisu bili poznati naučno-historijskoj javnosti. Historijski period između dva svjetska rata, je zastupljen u nekoliko radova sa važnom i novom tematikom, odnosno pitanjima koja su malo, ili nikako ranije obrađivana. Solidno je zastupljena i tematika koja se odnosi na Drugi svjetski rat, gdje su otvarana neka nova pitanja, poput muslimanskih rezolucija iz 1941. godine, četništva u Hercegovini, te stradanja Roma u Drugom svjetskom ratu. U ovim radovima su iznijete činjenice koje se po prvi puta prezentuju naučnoj javnosti. Pitanja iz socijalističkog perioda zauzimaju nešto više prostora na stranicama časopisa *Arhivska praksa*. Ista tretiraju raznovrsnu tematiku vezanu za političke, privredne, kulturne i obrazovne procese iz navedenog perioda. Važnost radova se posebno ogleda u činjenici da su isti uglavnom nastali na izvorima prvoga reda i da donose brojna nova svjedočanstva o prošlosti socijalističkog perioda. Svega nekoliko radova odnosi se i na period vezan za 90-te godine 20. stoljeća. No, i oni su važni, njima se otvara prostor za dalja i sveobuhvatnija istraživanja ovog perioda bosanskohercegovačke prošlosti. Važno je istaći i to, da je na stranicama časopisa *Arhivska praksa* objavljen jedan broj radova koji se odnose na arhivsku građu (historijske izvore) i naučno-obavještajna pomagala, vezana za važne fondove i zbirke Arhiva Tuzlanskog kantona i Arhiva Bosne i Hercegovine.

Upravo navedene činjenice ukazuju, da su na stranicama časopisa *Arhivska praksa* objavljeni vrijedni historijski sadržaji, koji predstavljaju značajan doprinos razvoju bosanskohercegovačke historiografije. Iza ovih rezultata, pored uredništva časopisa, stoje brojni autori iz Bosne i Hercegovine i zemalja u okruženju. Ostaje žal, zbog činjenice da je nakon 21 godine egzistiranja, 2018. godine prestao izlaziti ovaj vrijedni časopis. Lično smatram da su time značajno oštećene arhivska struka i historijska nauka.

Summary

The historical works published in the journal *Archival practice* represent important and interesting historiographical reading on various issues from national and local history. Historical content has been published since the eighth issue of this journal in a special chapter "From the Materials". 84 historical works were published. The main characteristic of the historical content published in the journal *Archival practice* refers to the fact that it is about new and interesting historical topics, and that they are largely based on primary sources. The historical contents published in the journal *Archival practice* have contributed to a better understanding of numerous events from national and local history, starting from the medieval period and ending in the 90s of the 20th century. The papers discussed topics related to political, economic, demographic, educational and cultural conditions in Bosnia and Herzegovina, with a special emphasis on

the wider Tuzla area. Thanks to this, the works helped us to better understand the relations in the Bosnian Kingdom at the beginning of the 15th century, which depended to a large extent on internal problems, and the increasing pressure and interference of the Ottoman Empire and the Kingdom of Hungary in the internal conditions of the Kingdom of Bosnia. A number of works refer to the Ottoman period of the Bosnian past. The topics covered follow the life in the Bosnian bazaars of that time, but also give an overview of the rebellions that expressed dissatisfaction with the Ottoman government. The Austro-Hungarian period is treated somewhat more significantly on the pages of the journal *Archival practice*. Themes of a national and local character are covered, from those related to the establishment of the Austro-Hungarian government and the implementation of its policy, to topics that deal with the development of the economy, culture and education. Tuzla and some other places were given a bit more space in the highlighted works. The First World War is also represented, where special value is given to contents that were created on sources of foreign and domestic provenance, which until now were not known to the scientific-historical public. The historical period between the two world wars is represented in several works with important and new topics, i.e. issues that have been little or not dealt with before. The topic related to the Second World War is also solidly represented, where some new issues were raised, such as the Muslim resolutions from 1941, the Chetniks in Herzegovina, and the suffering of the Roma in the Second World War. In these papers, facts are presented that are being presented to the scientific public for the first time. Questions from the socialist period take up a bit more space on the pages of the journal *Archival practice*. They treat various topics related to political, economic, cultural and educational processes from the mentioned period. The importance of the works is particularly reflected in the fact that they were mostly based on primary sources and that they bring numerous new testimonies about the past of the socialist period. Only a few works refer to the period related to the 90s of the 20th century. But they are also important, they open up space for further and more comprehensive research of this period of Bosnia and Herzegovina's past. It is also important to point out that a number of papers related to archival materials (historical sources) and scientific-intelligence aids, related to important funds and collections of the Archives of Tuzla Canton and the Archives of Bosnia and Herzegovina, have been published on the pages of the journal *Archival Practice*.

The aforementioned facts indicate that valuable historical content has been published on the pages of the journal *Archival practice*, which represent a significant contribution to the development of Bosnian historiography. Behind these results, in addition to the editorial staff of the journal, are numerous authors from Bosnia and Herzegovina and neighboring countries. It remains regrettable, due to the fact that after 21 years of existence, in 2018, this valuable journal stopped being published. I personally believe that the archival profession and historical science have been significantly damaged by this.

BIBLIOGRAFIJA/BIBLIOGRAPHY

1. Balta Ivan, Historijski izvor „Boszniai Hirek” iz biblioteke „Szechenyi konyvtar” u Budimpešti za bosanskohercegovačku historiju početkom 20. vijeka, *Arhivska praksa*, br. 11, Tuzla 2008, 360-374.
2. Bandžović Safet, Odjek „Muslimanskih rezolucija” iz 1941. godine, *Arhivska praksa*, br. 14, Tuzla 2011, 432-466.
3. Bandžović Safet, Ratovi i deosmanizacija Balkana (1912-1913), *Arhivska praksa*, br. 15, Tuzla 2012, 465-498.
4. Bandžović Safet, Vrijeme i pamćenje: Prvi svjetski rat, *Arhivska praksa*, br. 17, Tuzla 2014, 427-460.
5. Bašić Kemal, Vasijetnama hafiza Sulejmana ef. Damadžića iz Tuzle, *Arhivska praksa*, br. 14, Tuzla 2011, 375-385.
6. Bećirović Denis, Oduzimanje nadležnosti Islamskoj zajednici Jugoslavije u pitanju bračnog prava i vođenja matičnih knjiga nakon završetka Drugog svjetskog rata, *Arhivska praksa*, br. 13, Tuzla 2010, 410-421.
7. Bedaković Amela, Gušić Sejdalija, *Bibliografija časopisa Glasnik arhiva i Arhivističkog udruženja Bosne i Hercegovine (1961-2020)*, Sarajevo 2022.
8. Begović Ešefa, Sreski savez zemljoradničkih zadruga Tuzla (1846-1962) sumarni inventar, *Arhivska praksa*, br. 21, knjiga 2, Tuzla 2018, 139-152.
9. Begović Ešefa, Sumarni inventar: Narodni odbor opštine Gračanica, *Arhivska praksa*, br. 16, Tuzla 2013, 440-449.
10. Begović Ešefa, Sumarni inventar: Narodni odbor opštine Lukavica (1952-1958), *Arhivska praksa*, br. 15, Tuzla 2012, 569-574.
11. Begović Ešefa, Sumarni inventar: Sreski narodni odbor Gračanica 1945-1955, *Arhivska praksa*, br. 12, Tuzla 2009, 468-482.
12. Begović Ešefa, Sumarni inventar: Sreski savez zemljoradničkih zadruga Brčko (1946-1962), *Arhivska praksa*, br. 20, Tuzla 2017, 581-593.
13. Dervišbegović Elma, Časopis Vatan, kao historijski izvor (1884-1897), *Arhivska praksa*, br. 15, Tuzla 2012, 575-581.
14. Dupanović Dino, Političke posljedice zemljotresa u Bosanskoj krajini 1969. godine, *Arhivska praksa*, br. 20, 554-568.
15. Fetahagić Hatidža, Gradnja mosta s kipovima na rijeci Jali, *Arhivska praksa*, br. 20, Tuzla 2017, 543-553.
16. Fetahagić Hatidža, Mukić Enes, Izgradnja željezničke pruge Doboj-Simin Han, *Arhivska praksa*, br. 21, knjiga 2, Tuzla 2018, 37-55.
17. Hadžić Senaid, Fluktuacija radne snage Tuzlanske oblasti u vrijeme sukoba Informbiroa sa Komunističkom partijom Jugoslavije, *Arhivska praksa*, br. 11, Tuzla 2008, 375-390.
18. Hadžić Senaid, Između jugoslovenstva i hrvatstva: Bosna i Bošnjaci u ideologiji ilirizma, *Arhivska praksa*, br. 19, Tuzla 2016, 471-494.
19. Hadžić Senaid, Koncept političkog katolicizma i pravaško (sve)hrvatstvo, primjer Bosne i Hercegovine 1878. godine, *Arhivska praksa*, br. 20, Tuzla 2017, 469-486.
20. Hadžić Senaid, Neke osobnosti stanovništva tuzlanskog kraja 1947-1949, *Arhivska praksa*, br. 10, Tuzla 2007, 413-427.
21. Hadžić Senaid, Osman Pazvantoglu iz Donje Tuzle, buntovnik i pokajnik, *Arhivska praksa*, br. 21, knjiga 2, Tuzla 2018, 7.
22. Hadžić, Senaid, Stanovništvo Tuzle od sredine 19. stoljeća do kraja osmanske vladavine, *Arhivska praksa*, br. 12, Tuzla 2009, 406-421.
23. Hadžimusić Semir, Opismenjavanje stanovništva u sjeveroistočnoj Bosni u vrijeme obnove, *Arhivska praksa*, br. 21, Knjiga 2, Tuzla 2018, 90-105.
24. Himmelreich Bojan, Gradivo o Prvom svjetskom ratu u fondovima i zbirkama Zgodovinskog arhiva Celje, *Arhivska praksa*, br. 18, Tuzla 2015, 394-405.

25. Hodžić Nermana, Analitički inventar Tvornice špirita u Kreki (1902-1942), *Arhivska praksa*, br. 14, Tuzla 2011, 476-490.
26. Hodžić Nermana, Analitički inventar: Srpsko pjevačko društvo „Njeguš” Tuzla (1886-1937), *Arhivska praksa*, br. 15, Tuzla 2012, 559-574.
27. Hodžić Nermana, Analitički popis Opštinski komitet Saveza komunista Bosne i Hercegovine – Srebrenik 1954-1964, *Arhivska praksa*, br. 13, Tuzla 2010, 430-434.
28. Hodžić Nermana, Arhivska građa osmanske provenijencije u Arhivu Tuzlanskog kantona, *Arhivska praksa*, br. 10, Tuzla 2007, 377-383.
29. Huseinović Muhamed, Političke prilike u Bosanskom kraljevstvu poslije Budimskog sabora, *Arhivska praksa*, br. 20, 457-468.
30. Huseinović Muhamed, Posljedice previranja u Bosni u zadnjoj deceniji 14. vijeka i trajni gubitak Slanskog primorja, *Arhivska praksa*, br. 18, Tuzla 2015, 427-439.
31. Huseinović Muhamed, Srebrenica u odnosima kralja Tvrtka II Tvrtkovića i despota Stefana Lazarevića, *Arhivska praksa*, br. 14, Tuzla 2011, 353-364.
32. Jahić Adnan, Usponi i padovi zagonetnog Mostarca - skica za biografiju Šerifa Arnautovića, *Arhivska praksa*, br. 18, Tuzla 2015, 455- 469.
33. Jahić Edin, Etnička struktura stanovništva Bosne i Hercegovine od 1961. do 1991. godine sa posebnim osvrtom na općinu Gračanica, *Arhivska praksa*, br. 12, Tuzla 2009, 454-463.
34. Jahić Edin, Prisilne migracije bošnjačkog stanovništva na prostoru općine Tuzla u periodu od 1992. do 2005. godine, *Arhivska praksa*, br. 11, Tuzla 2008, 391-400.
35. Jahić Edin, Promjene u etničkoj strukturi stanovništva Bosne i Hercegovine u periodu 1948-1991. godine, *Arhivska praksa*, br. 13, Tuzla 2010, 422-429.
36. Kožar Azem, O prilikama u Zvorničkome sandžaku 1874, godine, *Arhivska praksa*, br. 8, Tuzla 2005, 337-349.
37. Kujović Mina, Druga narodna osnovna škola u Tuzli (Ruždija), 1906-1909, Prilog historiji muslimanskog školstva u Tuzli, *Arhivska praksa*, br. 13, Tuzla 2010, 379-388.
38. Kujović Mina, Incident pred džamijom u Gornjoj Tuzli decembra 1880. godine, *Arhivska praksa*, br. 15, Tuzla 2012, 498-504.
39. Kujović Mina, Obilježavanje 40-te godišnjice Gimnazije u Tuzli 1939. godine, *Arhivska praksa*, br. 14, Tuzla 2011, 426.
40. Kujović Mina, Osnivanje obdaništa u Kreki 1898-1905, *Arhivska praksa*, br. 10, Tuzla 2007, 397-403.
41. Kujović Mina, Prilog historiji Zvornika u vrijeme austrougarske uprave, *Arhivska praksa*, br. 8, Tuzla 2005, 350-360.
42. Kujović Mina, Prilog historiji Zvornika u vrijeme austrougarske uprave, *Arhivska praksa*, br. 9, Tuzla 2006, 293-312.
43. Kujović Mina, Zapisnik sjednice Gradskog vijeća Donja Tuzla iz 1893. godine, *Arhivska praksa*, br. 12, Tuzla 2009, 464-467.
44. Kujović Mina, Zemaljska ženska škola u Tuzli (1916-1926), *Arhivska praksa*, br. 11, Tuzla 2008, 347-359.
45. Lević Esaf, Itiraz hadži hafiz Ibrahim ef. Maglajlića, *Arhivska praksa*, br. 14, Tuzla 2011, 365.
46. Lević Esaf, Nekoliko arhivskih dokumenata o izborima u Tuzli 1910. godine, *Arhivska praksa*, br. 13, Tuzla 2010, 389-395.
47. Lević Esaf, Rad Sreskog šerijatskog suda Tuzla 1938. godine, *Arhivska praksa*, br. 15, Tuzla 2012, 551-558.
48. Milišić Senija, Stradanje Roma prema Zemaljskoj komisiji za Bosnu i Hercegovinu za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača (1944-1947), *Arhivska praksa*, br. 20, Tuzla 2017, 418-52.
49. Musa Mirza, „Tekija na Buni” u Blagaju poslije 1878. godine u arhivskim dokumentima, *Arhivska praksa*, br. 8, Tuzla 2005, 373-378.
50. Omerbegović Sead, Hadžić Izet, Srbijanska politika i pripreme za agresiju na Bosnu i Hercegovinu, *Arhivska praksa*, br. 21, Knjiga 2, Tuzla 2018, 120.

51. Radovanović Pero, Osnivanje i rad kulturno-prosvjetnog društva „Prosvjeta” na prostoru Semberije od 1904. do 1914. godine, *Arhivska praksa*, br. 18, Tuzla 2015, 441-453.
52. Rastoder Ćerim, Šabotić Izet, Posavska buna iz 1836. godine, *Arhivska praksa*, br. 13, Tuzla 2010, 366-378.
53. Sarić Samija, Adaptacija zgrada u Donjoj Tuzli za potrebe upravnih vlasti i žandarmerije (1878-1900), *Arhivska praksa*, br. 10, Tuzla 2007, 378.-396.
54. Sarić Samija, Poštanski saobraćaj u Bosni i Hercegovini sa posebnim odvrtom na Tuzlu (1866-1918), *Arhivska praksa*, br. 8, Tuzla 2005, 361-372.
55. Selimović Sead, Doprinos časopisa „Arhivska praksa“ istraživanju lokalne historije Tuzle i njene okoline, *Arhivska praksa*, br. 20, Tuzla 2017, 256-275
56. Selimović Sead, Memorandum građana Tuzle o proširenju četverorazrednih trgovačkih škola u Bosni i Hercegovini u šestorazredne, *Arhivska praksa*, br. 9, Tuzla 2006, 313-324,
57. Selimović Sead, Obnova i društveni razvoj Doboja u periodu 1945-1953. godine, *Arhivska praksa*, br. 18, Tuzla 2015, 490-499.
58. Selimović Sead, Operacija „Sadejstvo 95” i pokušaj okupacije tuzlanskog kraja, *Arhivska praksa*, br. 20, Tuzla 2017, 569-580.
59. Selimović Sead, Organizacija i rad Behrambegove medrese u Tuzli uoči Drugog svjetskog rata (1939-1941), *Arhivska praksa*, br. 8, Tuzla 2005, 379-396.
60. Selimović Sead, Organizacija i rad državnih gimnazija u Bosni i Hercegovini od 1918. do 1929. godine, *Arhivska praksa*, br. 21. knjiga 2, Tuzla 2018, 56-74.
61. Selimović Sead, Organizacija i rad građanskih škola u Bosni i Hercegovini u periodu 1918-1929. godine, *Arhivska praksa*, br. 11, Tuzla 2008, 331-346.
62. Selimović Sead, Organizacija i rad učiteljskih škola u Bosni i Hercegovini u periodu 1918-1929. godine, *Arhivska praksa*, br. 12, Tuzla 2009, 442-453.
63. Selimović Sead, Prilike u oblasti zanatstva na području tuzlanskog kraja u periodu 1945-1953. godine, *Arhivska praksa*, br. 17, Tuzla 2014, 461-475.
64. Selimović Sead, Škole nacionalnih manjina u Bosni i Hercegovini u periodu između dva svjetska rata, *Arhivska praksa*, br. 10, Tuzla 2007, 404-411.
65. Selimović Sead, Školstvo o političkoj djelatnosti poslanika iz Bosne i Hercegovine u Narodnoj skupštini Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, *Arhivska praksa*, br. 14, Tuzla 2011, 399.
66. Selimović Sead, Školstvo u Bijeljini za vrijeme Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca (1918-1929. godine), *Arhivska praksa*, br. 15, Tuzla 2012, 505-530.
67. Selimović Sead, Trgovina na području tuzlanskog kraja u periodu 1945-1952. godine, *Arhivska praksa*, br. 16, Tuzla 2013, 422-439.
68. Sulejmanović Šefko, Jedan iskaz o tuzlanskim mektebima iz 1934/35. mektebske godine, *Arhivska praksa*, br. 16, Tuzla 2013, 404-421.
69. Šabotić Izet, Agrarne reforme kao osmišljene političke mjere u cilju stoljetne uzurpacije imovine i ekonomskog slabljenja Bošnjaka u Bosni i Hercegovini, *Arhivska praksa*, br. 21, knjiga 2, Tuzla 2018, 17.
70. Šabotić Izet, Bošnjačko-srpski politički odnosi u svijetlu agrarnog pitanja od kraja Prvog svjetskog rata do Vidovdanskog ustava, *Arhivska praksa*, br. 12, Tuzla 2009, 422-441.
71. Šabotić Izet, Prilike na širem tuzlanskom području od sarajevskog atenata do kraja 1914. godine, *Arhivska praksa*, br. 18, Tuzla 2015, 471-489.
72. Šabotić Izet, Sulejmanović Šefko, Doprinos Adema Handžića razvoju historijske nauke u Bosni i Hercegovini, *Arhivska praksa*, br. 16, Tuzla 2013, 351-381.
73. Šabotić Izet, Uzurpacija zemljišnih posjeda u Bosni i Hercegovini u svijetlu agrarne legislativne od austrougarske uprave do 1948. godine, *Arhivska praksa*, br. 19, Tuzla 2016, 495-513.
74. Šabotić Izet, Zulić Omer, „Arhivska praksa” (1998-2017) u povodu dvadeset godina publikovanja časopisa, Tuzla 2017.
75. Šmid Gašper, Štrumbl Žarko, Bošnjaci na Sočanskom frontu, *Arhivska praksa*, br. 14, Tuzla 2011, 386

76. Šmid Gašper, Štrumbl Žarko, Zimske olimpijske igre u Sarajevu 1984. godine u funkciji promocije Jugoslavije i Bosne i Hercegovine, *Arhivska praksa*, br. 21, Knjiga 2, Tuzla 2018.
77. Užičanin Salkan, Djelatnost nacionalističkih organizacija u Bosni i Hercegovini u vrijeme parlamentarnih izbora 1925. godine, *Arhivska praksa*, br. 14., Tuzla 2011, 411-423.
78. Užičanin Salkan, Industrija Bosne i Hercegovine u vrijeme Velike ekonomske krize (1930-1934), *Arhivska praksa*, br. 16, Tuzla 2013, 382-403.
79. Užičanin Salkan, Velagić Adnan, Djelatnost Hrvatske nacionalne omladine na području Bosne i Hercegovine u vrijeme Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, *Arhivska praksa*, br. 15, Tuzla 2012, 531-550.
80. Velagić Adnan, Četnici u Hercegovini (1941-1945), *Arhivska praksa*, br. 20, Tuzla 2017, 487-517.
81. Velagić Adnan, Kožar Azem, O nekim aspektima i dometima provođenja planske privrede na području Bosne i Hercegovine u periodu od 1945. do 1952. godine, *Arhivska praksa*, br. 9, Tuzla 2006, 325-344.
82. Velagić Adnan, Prilog proučavanja četničkog pokreta s posebnim osvrtom njegove vojne i civilne organizacije u Hercegovini, *Arhivska praksa*, br. 13, Tuzla 2010, 396-409.
83. Zukić Esad, Fetahagić Hatidža, Organizacija i rad Građanske škole trgovačkog smjera u Gradačcu od 1921. do 1943. godine, *Arhivska praksa*, br. 21, Knjiga 2, Tuzla 2018, 75-89.
84. Zulić Omer, Osnivanje i kulturno-prosvjetno djelovanje bošnjačkih čitaonica u Okrugu Tuzla, u austrougarskom periodu, *Arhivska praksa*, br 17, Tuzla 2014, 403-425.
85. Županič Katja, Život izbjeglica iz Bosne i Hercegovine u sabirnom centru u Ptuju između 1992. i 1996. godine, *Arhivska praksa*, br. 14, Tuzla 2011.